

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний аграрний університет
Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу

Дипломна робота
освітнього ступеня магістр

на тему: **«ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ
НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Мев-61

Липак Андрій Ігорович

напряму підготовки 29 «Міжнародні відносини»

спеціальність 292 «Міжнародні

економічні відносини»

Керівник: Линдюк А.О.

(Прізвище та ініціали)

Рецензент: _____

(Прізвище та ініціали)

Львів – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	10
1.1. Теоретична суть та економічне значення міжнародного туризму	10
1.2. Аналіз чинників впливу на розвиток міжнародного туризму	15
1.3. Механізми впливу міжнародної туристичної сфери та методи їх оцінки на сталий розвиток країн, що розвиваються	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА РОЗВИТОК КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ	25
2.1. Оцінка світового ринку туристичних послуг	25
2.2. Стан розвитку міжнародного туризму у країнах, що розвиваються	33
2.3. Вплив міжнародного туризму на зайнятість населення	46
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ	53
3.1. Перспективи розвитку міжнародного туризму в контексті сталого розвитку	53
3.2. Шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності туристичної індустрії країн, що розвиваються	56
3.3. Напрями інтеграції туристичної галузі України до міжнародного ринку	61
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ПРИ НАДАННІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	68
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	77
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	82

АНОТАЦІЯ

У роботі розглядаються теоретичні аспекти поняття міжнародний туризм та чинники, які на нього впливають. Окремо сконцентровано увагу на дослідженні механізму впливу міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток країн, що розвиваються. Проаналізовано розвиток міжнародного туризму у країнах, що розвиваються. Досліджено вплив міжнародного туризму на зайнятість населення. Напрацьовано перспективи розвитку міжнародного туризму в контексті сталого розвитку. Запропоновано шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності туристичної індустрії країн, що розвиваються та визначено напрями інтеграції національної туристичної галузі до міжнародного ринку туристичних послуг.

Ключові слова: туризм, міжнародний туризм, туристична індустрія, туристична послуга, DESTINATION.

ANNOTATION

The paper examines the theoretical aspects of the concept of international tourism and the factors that affect it. Particular attention is paid to the study of the mechanism of influence of the international tourism sphere on the sustainable development of developing countries. The development of international tourism in developing countries is analyzed. The influence of international tourism on employment of the population is investigated. The prospects for the development of international tourism in the context of sustainable development have been developed. Ways to increase the international competitiveness of the tourism industry of developing countries and define the directions of integration of the national tourism industry into the international market of tourist services are proposed.

Keywords: tourism, international tourism, tourism industry, tourist service, location.

УДК 338.48(100)(1-773)

Липак А. І. Вплив міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються. – Дипломна робота. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. – Дубляни, ЛНАУ, 2021.

88 с. текст., 4 частини, 19 рис., 7 табл., 83 літературних джерела.

У дипломній роботі розглянуто теоретичні аспекти поняття міжнародний туризм та чинники, які на нього впливають. Досліджено механізм впливу міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток країн, що розвиваються.

Проаналізовано розвиток міжнародного туризму у країнах, що розвиваються. Оцінено вплив міжнародного туризму на зайнятість населення.

Обґрунтовано перспективи розвитку міжнародного туризму в контексті сталого розвитку. Запропоновано шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності туристичної індустрії країн, що розвиваються та визначено напрями інтеграції національної туристичної галузі до міжнародного ринку туристичних послуг.

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах набуває значної ваги процес глобалізації, більш активно використовуються різні засоби транспортування, загальнодоступним стає повітряний та морський транспорт, це все спричинило зростаючу роль міжнародного туризму. Цей вид економічної діяльності спричиняє активізацію різноманітних процесів у країнах, що розвиваються, а також їх економічне зростання.

На початку ХХІ ст. науковцями було обґрунтовано концепцію сталого розвитку туризму який став основою ринку міжнародного туризму. Ця концепція характеризується особливістю використання різних механізмів та інструментів щодо усунення диспропорцій міжнародного розвитку туризму. У країнах, що розвиваються, налагоджують взаємозв'язки із потенційними споживачами послуг туризму на різних рівнях управління. За умов, коли сфера послуг стає переважаючою, туризм займає визначальну роль у міжнародній суспільній діяльності. Саме тому особлива увага надається соціально-економічним трансформаціям у країнах, що розвиваються, пошуку інноваційних форм міжнародної туристичної діяльності для формування ринку міжнародних туристичних послуг.

У багатьох країнах міжнародний туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, зайнятості, є джерелом валютної виручки, активізації зовнішньоторговельного балансу і взагалі виступає чинником економічного зростання. Вплив таких ключових галузей, як транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво споживчих товарів, туризм виступає своєрідним каталізатором розвитку всього соціально-економічного простору країни, що розвиваються.

Вищеперераховане зумовило визначення спільних проблем і впливів міжнародного туризму щодо сталого розвитку країн, що розвиваються, а також обґрунтування механізмів й інструментів оптимального їх розв'язання. Поряд з тим, є потреба у комплексному вивченні системи функціонування

міжнародного туризму на принципах сталого розвитку як основи соціально-економічного перетворення, що вимагає значної науково-теоретичної та методичної бази.

У дослідженнях щодо проблематики впливу міжнародного туризму на соціально-економічні процеси в країнах світового господарства приділяли значну увагу ряд зарубіжних і вітчизняних науковців, таких як: А. Булл, Є. Зайтц, Д. Телфер, З. Подгурський, З. Атаманчук, І. Журба, Н. Кудла, Д. Лук'яненко, М. Мальська, Л. Матвійчук, Т. Мігалік, Л. Побоченко, Є. Фалько та ін. Переважна більшість зазначених вчених стосувались питань сучасного функціонування туристичного ринку, в тому числі впливу міжнародного туризму на різні соціальні й економічні показники держав. І все ж, вплив міжнародного туризму на сталий розвиток країн, які розвиваються, потребує подальших досліджень за рахунок сучасних теоретичних і методичних підходів. Таким чином, недостатня розробка означеної проблеми, її теоретичне та практичне значення зумовлюють актуальність обраної теми роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є розвиток теоретичних засад дослідження міжнародного туризму, їх наукове та прикладне обґрунтування, вивчення результатів і перспектив впливу міжнародних туристичних послуг щодо сталого розвитку країн, що розвиваються.

Реалізація цієї мети вимагала послідовного вирішення системи взаємопов'язаних завдань:

- ✓ розкрити істотні характеристики поняття міжнародного туризму, його функції і місце в системі сучасної світової економіки;
- ✓ структурувати та визначити сучасні тенденції розвитку основних сегментів світового ринку туристичних послуг;
- ✓ дослідити чинники впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються;

- ✓ проаналізувати стан і динаміку розвитку глобального ринку послуг туризму;
- ✓ визначити показники впливу міжнародного туризму на стан збалансованого економічного зростання країн, що розвиваються;
- ✓ обґрунтувати показники впливу та запропонувати модель розвитку міжнародного туризму;
- ✓ розробити механізми сприяння розвитку конкурентних переваг усіх країн, що розвиваються, за рахунок міжнародного туризму.

Предметом дослідження є умови та фактори, а також економічні та соціальні механізми впливу міжнародної туристичної діяльності на сталий розвиток країн, що розвиваються.

Об'єктом дослідження є процес діяльності міжнародного туризму як структурного елементу економічної системи світового господарства на засадах сталого розвитку.

Методи дослідження. Теоретико-методичною базою дослідження стали положення, концепції та гіпотези неокласичної школи політичної економії, інституціоналізму, що є в роботах вчених з різних країн у галузі наукових знань про міжнародний туризм як специфічну форму міжнародних економічних відносин, його сучасні особливості, роль у соціально-економічному розвитку та впливу на сталий розвиток країн, що розвиваються.

У дипломній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: історико-логічний; класифікаційно-аналітичний; порівняльний, морфологічний, системний аналіз; структурно-факторний аналіз; структурно-кластерний аналіз; кількісного та якісного порівняння, кореляційний аналіз; методи спостереження, аналізу та синтезу, оцінювання, моделювання; методи порівняння, якісного оцінювання, логічний аналіз; метод стратегічного аналізу, абстрактного моделювання, статистичний та графічні методи.

Інформаційно-емпірична база дослідження представлена офіційними статистичними даними міжнародних організацій, матеріалами науково-практичних конференцій та форумів, монографії та наукові статті як вітчизняних так і зарубіжних вчених, що зосереджені на розвитку сучасних тенденцій впливу туризму, зокрема, міжнародного на сталий розвиток країн, що розвиваються.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані у процесі дослідження теоретико-прикладні результати можуть бути використанні вітчизняними державними та приватними структурами для визначення пріоритетів своєї діяльності, а також стати основою розробки стратегічних напрямів впливу міжнародного туризму на сталий розвиток багатьох інших країн, які розвиваються.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Теоретична суть та економічне значення міжнародного туризму

Міжнародний туризм є однією із важливих сфер зовнішньоекономічної діяльності, яка найдинамічніше розвиваються, при тому він займає важливе місце в нинішній світовій економіці і його роль постійно зростає. Загалом туризм є складним соціально-економічно явищем яке характерне багатьма визначеннями, і їх постійно вітчизняні та закордонні науковці постійно вдосконалюють. Загалом на сьогодні вітчизняними та зарубіжними вченими сформульовано чимало визначень, а тому однозначного трактування категорії, котре б було універсальним, туризм не має. Варто зазначити, що узгодження єдиного понятійного апарату є надзвичайно важливим завданням.

Для з'ясування суті міжнародного туризму необхідно охарактеризувати термін туризм, так як чимало науковців його не розрізняють порівняно із поняттям міжнародний туризм. Згідно з класифікацією Всесвітньої туристичної організації, туризм поділяється на в'їзний та виїзний, тобто є міжнародний та внутрішній туризм.

Є вчені, які трактують туризм як соціально-економічний феномен, який діє як джерело соціально-економічних процесів та соціальних сил [67]. Отож, аналіз багатьох трактувань поняття туризм, на нашу думку його потрібно розглядати як сферу, що впливає на чимало сфер національного господарства та має багато соціальних і суспільних складових.

В. Квартальнов обґрунтовує туризм як спільність явищ і взаємовідносин, котрі виникають у зв'язку із взаємодією туристів, постачальницьких структур, локальних органів влади і місцевого населення що виникають в процесі туристичної діяльності [22, с. 127]. О. Любіцева

визначає туризм як діяльність людини, що подорожує територією поза звичайним середовищем мешкання на період від одного дня до одного року та не є пов'язана із оплачуваною діяльністю [28, с. 3]. Всі наведені трактування охоплюють предмет категорії «туризм» загалом, а також деталізують його ендogenous зміст та є фундаментальними.

Кожна категорія базована на розв'язанні наявних конкретизованих проблемних моментів і пов'язана з певною ситуацією. Недоліки у трактуванні поняття туризм спричинені специфікою цієї галузі. Цю категорію багато авторів розглядають як багатогранне поняття.

Загалом на сьогодні сформовано чимало видів туризму, які детально розглядаються вітчизняною і світовою наукою. Одним з важливих напрямів туристичної діяльності є міжнародний туризм, який має ряд специфічних особливостей та ознак. Враховуючи важливість міжнародної туристичної індустрії задля розвитку світової економіки, його визначення сформульоване та прийняте ООН, зокрема, міжнародний туризм трактовано як поїздки з туристичною ціллю за межі держави, у яких громадянин постійного проживає, якщо детальніше то – це є система подорожей, що їх реалізують на основі міждержавних угод з врахуванням міжнародних традицій [40]. У той же час є вчені, які пояснюючи зміст цього поняття стверджують, що це вид туризму який передбачає міжнародні поїздки з туристичною ціллю тривалістю не меншим 24 години і, традиційно, не більше за 6 місяців [47].

Ряд науковців визначаючи поняття міжнародного туризму концентрують свою увагу на інших аспектах, зокрема Ю. Правик визначає міжнародний туризм систематизованою та цілеспрямованою господарською діяльністю туристичного підприємства, яка спеціалізується на наданні послуг та продуктів для іноземних туристів, які є на території своєї країни, тобто в'їзний туризм та наданням цих послуг та продукту за кордоном, який чизначається як виїзний туризм [29, с. 17]. У той же час В. Квартальнов досліджуючи міжнародний туризм визначає його системою мандрювань, що

здійснюються на базі договорів, які укладаються між країнами із врахуванням сформованих міжнародних норм і локальних традицій [22, с. 4].

Відзначимо, що вітчизняні науковці також приділяють значну увагу дослідженню сутності поняття міжнародний туризм. Враховуючи аналіз багатьох наукових і прикладних праць, усі визначення можна поєднати декілька важливих груп, які з різних точок зору визначають міжнародний туризм як:

- ✓ різновид рекреації;
- ✓ системна діяльність щодо власного вільного часу за рахунок використання сфери послуг у подорожуванні, які об'єднуються із активним відпочинком та зміцненням здоров'я осіб із підвищенням їх власної культури;
- ✓ окрема форма міграції населення;
- ✓ глибинне соціальне та економічне явище.

Поняття туризм на сьогодні по-різному пояснюють не тільки науковці, а й організації туристичного напрямку. Манільською декларацією щодо світового туризму, яка відбувалась у 1980 році визначено, що туризм – є одним із напрямків активного відпочинку, подорожей, що здійснюються із метою вивчення тих чи інших регіонів чи невідомих країн із поєднанням у окремих державах із елементами спортивної діяльності [78, с. 15].

Матеріалами Всесвітньої конференції із туризму, передбачено, що «туризм – це є подорожі, що здійснюються з метою відвідання тих чи інших регіонів, нових країн і поєднують у багатьох країнах із елементами спортивної діяльності» [78, с. 18]. Якщо проаналізувати об'єктивно, то це трактування цілком підходить для пояснення різних видів активного відпочинку у різних країнах і різних атракцій. Наприкінці ХХ століття статистична комісія Організації об'єднаних націй прийняла значно ширше визначення, що пояснює туризм діяльністю осіб, які мандрують та відвідують місця, які розміщені за межею їх традиційного місця проживання і на протязі терміну, який не перевищує одного календарного року, для

відпочинку, лікування, діловими та іншими цілями [22, с. 11]. Міжнародною асоціацією наукових фахівців що спеціалізуються на туризмі трактують туризм як «сукупність відносин та явищ, які виникають під час переміщення і перебування людей в місцях, які є відмінними від їхнього постійного місця проживання та роботи» [22, с. 12].

Наявні запропоновані визначення туризму необхідно їх об'єднувати у декілька груп. При тому відмітимо, що вузькоспеціальні трактування не дають розуміння багатогранності екзогенних та ендогенних взаємозв'язків туристичної діяльності як суспільного та економічного явища. Є і такі, що трактують поняття туризм загалом, обґрунтовують його внутрішній зміст та є фундаментальним.

Для науково-обґрунтованого визначення міжнародного туризму доцільно сформулювати наступні тези:

- турист – це є той, хто прагне задовольнити свою особисту потребу в мандрівках. Уподобання та конкретні потреби туристів визначають його місця туристичного відпочинку;
- туристичний бізнес – це є діяльність з метою отримання прибутку у результаті виробництва й реалізації туристичних продуктів та послуг.

Таким чином, міжнародний туризм є сукупністю взаємовідносин між туристами та надавачами туристських продуктів і послуг, які формуються у процесі їхнього поточного споживання за межами країни, де вони постійного проживають, тривалістю не більше року.

За своєю суттю міжнародний туризм це є один із видів рекреації, провадження якого фактично є не обмеженим у середовищі, його формують завдяки наданню різних послуг туризму. Отже, можна стверджувати, що на сьогодні сформульовано чимало визначень міжнародного туризму, які в достатній мірі розкривають його різні аспекти. Зазначимо, що відсутність єдиного підходу до вказаного питання затрудняє його дослідження та може мати вкрай негативні наслідки для прикладної діяльності фірм, які займаються туристичною діяльністю.

Зазначимо, що індустрія туризму охоплює чимало структур дрібного підприємництва, що підтримують дану індустрію. Доходи від туризму швидко розподіляються серед широких мас громадян регіону, який приймає. Отже, у суспільстві усі отримують соціально-економічну корисність. Міжнародний туристична діяльність як один із напрямів надання послуг має великий вплив на життя світового співтовариства, і є важливою нормою нинішнього часу.

Наповнення бюджетів різних рівнів за рахунок міжнародного туризму на сьогодні є однією з найсуттєвіших складових загальнонаціональних доходів, які зазвичай отримуються від податкових надходжень та експорту, а надходження від туризму прийнято називати невидимим експортом. Цей вид туризму не тільки залучає валютні ресурси у державу, а й сприяє зайнятості осіб та забезпечує раціональне використання наявних ресурсів. У крайні роки міжнародний туризм інтенсивно розвивається, поступаючись виключно автомобільній і хімічній промисловості.

Отже, вивчення такого явища як міжнародний туризм є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день. Його дослідженню присвячено чимало праць різних науковців, практиків чи публічних адміністраторів. Зокрема, за словами керівник Всесвітньої організації туризму обґрунтовує зростаючу роль туризму у світовому внеску в соціально-економічний ріст та формування нових місць праці. Він також визначає, що національні уряди, особливо в країнах, що розвиваються, які є в постійному пошуку додаткових джерел розвитку за нинішніх умов починають приділяти туризму все більше уваги.

На сьогодні мандрівки та різного роду відпочинок є важливою складовою життя населення усіх континентів щодо структури витрат кожної середньостатистичної сім'ї, а також витрати на туристичну послугу є четвертою, за важливістю статтею опісля обов'язкових витрат на їжу, засоби одягу та обслуговування автомобілів.

Міжнародний туризм є окремою складовою туризму як галузі світової

економіки і його варто розглядати з позиції міжнародних контактів. При тому дуже важливим для його нормального функціонування є співробітництво між багатьма країнами, оскільки для успішного функціонування та розвитку міжнародного туризму вкрай важливим є налагодження повноцінних міжнародних зв'язків. Також досить важливим є і внутрішнє сприйняття іноземних туристів. Оскільки будь-яка неприязнь до іноземців буде гальмувати розвиток міжнародного туризму у цій країні, що загалом буде негативно позначатись на її розвитку. Отже, сфера міжнародного туризму, якщо врахувати її суттєвий вплив на економіко-соціальний розвиток країн, значну розгалуженість господарських та бізнесових зв'язків потребує суттєвого регулювання, підтримки та системного державного контролю.

1.2. Аналіз чинників впливу на розвиток міжнародного туризму

Попит на туристичні послуги у світовому масштабі визначається привабливістю маршрутів подорожей, різноманітністю видів туристських поїздок, сервісом послуг, професійно поданою рекламою, показом аматорських фільмів самих мандрівників, які побували в тій чи іншій країні свого туристичного інтересу. Він визначається також внутрішніми та зовнішніми змінними чинниками, які безпосередньо не пов'язані з власне туризмом, але здатними впливати на вибір туристської поїздки.

Саме тому їх облік та систематизація є об'єктивно необхідною умовою для забезпечення ефективної туристської діяльності.

Рис. 1.1. Чинники, що впливають на міжнародний туризм

До природно-географічних чинників міжнародного туризму належать море, ліси, флора, клімат тощо. В той же час культурно-історичними чинниками є культурно-історична спадщина та пам'ятки архітектури, які є основою туристичного потенціалу та враховуються туристами при виборі місця відпочинку.

Наявні природні та культурно-історичні ресурси, можливе їх використання справляють потужний вплив щодо масштабів, темпів і напрямків розвитку міжнародної туристичної індустрії. Враховуючи, що природні явища бувають як чинниками росту так і спричиняють занепад туристичної галузі. Зокрема, до прикладу коли відбулось повне сонячне затемнення наприкінці ХХ століття то це сприяло суттєвому покращенню індустрії туризму в Румунії, де його було найкраще помітно. Ефективна реклама цього явища спричинила до збільшення кількості іноземних туристів протягом 1999 року, коли це відбулось на 200 тисяч осіб, порівняно із попереднім звітним роком.

В цілому, вищенаведені групи є передумовами локального розвитку і вони формують передумови постійного і стабільного росту туризму, оскільки мають незмінну корисність. Антропологічний вплив лишень адаптовує їх щодо власних потреб і робить їх доступнішими для туристичних цілей.

Вплив економічних факторів на туризм в основному обумовлений тим, що є потужний взаємозв'язок тенденцій розвитку туризму та розвитку міжнародної економіки, загалом. Наукою доведено пряму кореляцію між соціально-економічним станом національної економіки, обсягом валового внутрішнього продукту та рівнем заможності жителів. Саме тому країни, які віднесено до тих, що розвиваються, зазвичай, займають значну часту на світовому ринку наданих туристичних послуг.

Економічне становище країн є залежним не лише від доходів населення, а і рівня розвитку матеріального та технічного забезпечення та інфраструктури туризму.

Економічні фактори також включають інфляцію, відсоткові ставки, мінливості сформованих обмінних курсів. Таким чином, коливання обмінюваних курсів валют мають суттєвий вплив щодо обсягу запропонованих і продукованих туристичних продуктів у країнах із сильними та слабкими валютами. Зафіксовано, що ріст транспортних витрат, зокрема, збільшення ціни квитків за межі країни на 5 % спричиняє до зменшення попиту виїзного туризму на 6-10 %.

Розвиток туризму дуже чутливий до того, в якому етапі економічного циклу – підйому або бюста – знаходиться не тільки національна, а й світова економіка. Так, під час економічної кризи 80-х- ХХ ст. кількість міжнародних туристичних прибуттів значно зменшилася.

Якщо детально розглянути соціальні чинники розвитку міжнародного туризму, то насамперед, доцільно зупинитись на дослідженні росту кількості незайнятого часу, що стається завдяки скороченню часу праці та збільшення кількості щорічних державних та релігійних свят. Загалом, враховуючи суттєвий ріст рівня життя у багатьох країнах свідчить про суттєве зростання попиту на послуги індустрії туризму, особливо міжнародного.

Ріст кількості незайнятого часу є об'єктивно пов'язаним із модернізованою технікою, що отримана в результаті науково-технічної революції, що впливає на зростання ролі інтелектуальної праці, росту продуктивності праці, і як наслідок суттєвого інтелектуального навантаження та побутової напруженості. Це все спричиняє до фізичну та психологічну перевтому людей, в результаті чого виникає нагальна потреба у прийнятті новаторських методів щодо поновлення працездатності. Для цього дуже часто використовується міжнародний туризм як засіб психологічного розвантаження та розвитку.

Завдяки збільшенню кількості вільних від роботи годин серед потенційних користувачів туристичних послуг з'явились дві закономірності: поділ періодів відпусток та збільшення кількості короткочасних подорожей. Туристичні подорожі поступово стають більш короткочасними і при тому їх

стає значно більше. У міжнародних виданнях ці закономірності називають подорожами з інтервалами. Отже, все частіше відпочивальними заміняють одну довготривалу щорічну поїздку надається перевага декільком короткотерміновим поїздам. Наприклад, коли 2-тижнева поїздка влітку, однотижнева - взимку, ну і можливі декілька подорожей на вихідні.

Ці подорожі вважаються збільшенням активності та мобільності подорожуючих. Короткочасні мандрівники зазвичай несуть значні витрати коли перебувають у місці відпочинку порівняно із туристами, що їдуть на відпочинок на тривалий час. Окрім того, мандрівки з інтервалами бувають на протязі усього року і цим вони сприяють вирішенню важливої проблеми туризму - мінімізація сезонних відхилень у попиті.

Такі подорожі визначають характер розвитку міжнародного туризму в третьому тисячолітті. Цей висновок був сформований англійською консалтинговою фірмою, яка провела дослідження динаміки часу відпустки в 18 країнах світу, на які приходиться понад 70 % всіх туристичних витрат, на прохання COT. В результаті був отриманий прогноз, що в XXI столітті час туристичних подорожей зменшиться до 3-4 днів, але збільшиться частота перерв для відпочинку.

Соціальними чинниками розвитку туризму є зростання рівня освіти, покращення надання культурних послуг та естетичних потреб громадян. Дослідження показують, що існує прямий зв'язок між рівнем освіти людей і тенденцією до подорожей. Це пояснюється тим, що люди з вищим рівнем культури та освіти здатніші більш раціонально використовувати вільний від роботи час, використовувати його для вивчення навколишнього середовища через туризм, знайомитися з історією, життям, способом життя, фольклором та мистецтвом інших держав.

Враховуючи вплив економічних та соціальних чинників останніх десятиліть XX ст. у країнах Західної Європи змінилася система поглядів суспільної ментальності, зокрема, переважання духовних цінностей над матеріальними. Сьогодні людина більше зосереджена на знанні реальності,

отриманні вражень, насолоджуючись життям, ніж на споживанні матеріальних благ. У цьому контексті змінилося локалізація та значення міжнародної туристичної діяльності у структурі суспільних потреб.

З привілеїв, які обрані ця діяльність перетворюється на привілей багатьох. Змінюється також характер потреб користувачів туристичних послуг: від примітивного до більш піднесеного, від засобу відновлення працездатності до того, як людина реалізує свої індивідуальні здібності і задовольняє інтелектуальні потреби. Пасивний відпочинок за принципом «три С» замінюється відпочинком за формулою "три Л". Найкраще відповідає новосформованим цінностям, що виражаються у правилах поведінки нинішніх туристів.

До демографічних чинників, науковці та практики відносять чисельність населення, їх розміщення на території окремих країн та регіонів, статево-вікова структура (із виокремленням працездатного та інших груп населення), сімейний стан та склад сім'ї мають системний вплив щодо розвитку міжнародного туризму.

Таким чином, збільшення чисельності населення у світі загалом та окремих мегарегіонах має прямо пропорційний вплив на зростання чисельності туристів. Туристичні потоки з країни з більш високою щільністю населення більш інтенсивні, ніж країни з більш низькою щільністю населення. Крім того, спостерігається досить чітка тенденція до зміни туристичної мобільності в залежно від віку, статі, а також сімейного стану. Таким чином, найбільшу тенденцію до активних форм туризму демонструють туристи, які мають вік 18-30 років. Проте загальна туристична мобільність осіб сягає піку у 30-50 років. Дослідження свідчать, що неодружені люди більш рухливі, ніж сімейні люди, а жінки виявляють більше інтересу до туризму, ніж чоловіки.

До групи демографічних чинників також відносять урбанізацію, що означає ріст частки міського населення у загальній структурі населення. Рівень урбанізації є прямо пропорційним інтенсивності туристичних

мандрівок. Найвищим є рівень урбанізації у країнах Північної Америки і становить 77 % та Європі – 71 %, у яких сконцентровано найбільшу кількість туристів. Аналогічно і в межах країни туристична активність є значно вищою в міській місцевості, порівняно із сільською. Зокрема, є й додаткова закономірність, що у більших містах є більшою кількістю його жителів, які вирушають у туристичні подорожі. Це пов'язано насамперед з необхідністю відпочинку (пов'язаної зі зміною декорацій), викликані перевантаженням і нервовим напруженням. Крім того, на рішення громадянина здійснити поїздки з пізнавальною метою впливає загальний вищий культурно-освітній рівень жителів міст.

1.3. Механізми впливу міжнародного туризму та методи їх оцінки на сталий розвиток країн, що розвиваються

В сучасних умовах значного розвитку набуває міжнародний туризм. Звичайно в економічно розвинутих країнах вже давно усвідомили значення цього виду економічної діяльності. Проте у чимало держав, де цій діяльності приділяється незначна увага. Що стосується країн, що розвиваються, то питання оцінки впливів міжнародної туристичної діяльності на їх економіку залишається маловивченим.

Дослідження різних теорій щодо становлення окремих ринків туристських послуг різних країн, зокрема і тих, що розвиваються, сприяє формуванню напрямів розвитку туристичної індустрії на локальному та міжнародному рівнях із врахуванням характерних ознак та специфічних переваг цієї галузі.

Завдяки класичній теорії конкурентних переваг, яку сформулював Майкл Портер було сформульовано окремі підходи щодо трактування та виокремлення специфічних особливостей торгівлі туристичними послугами на міжнародному ринку. При тому було сформульовано і стратегії цієї туристичної діяльності. У основі цієї теорії сформовано декілька окремих

властивостей країн, що по окремоті або у співпраці створюють відповідне середовище. На основі цього середовища створюються, реалізуються, а також споживаються міжнародні туристичні послуги.

Для того, щоб краще зрозуміти взаємозв'язок між цими елементами середовища, та чинниками конкурентних переваг туристичного продукту нами було сформульовано систему їх взаємозв'язків (рис. 1.2).

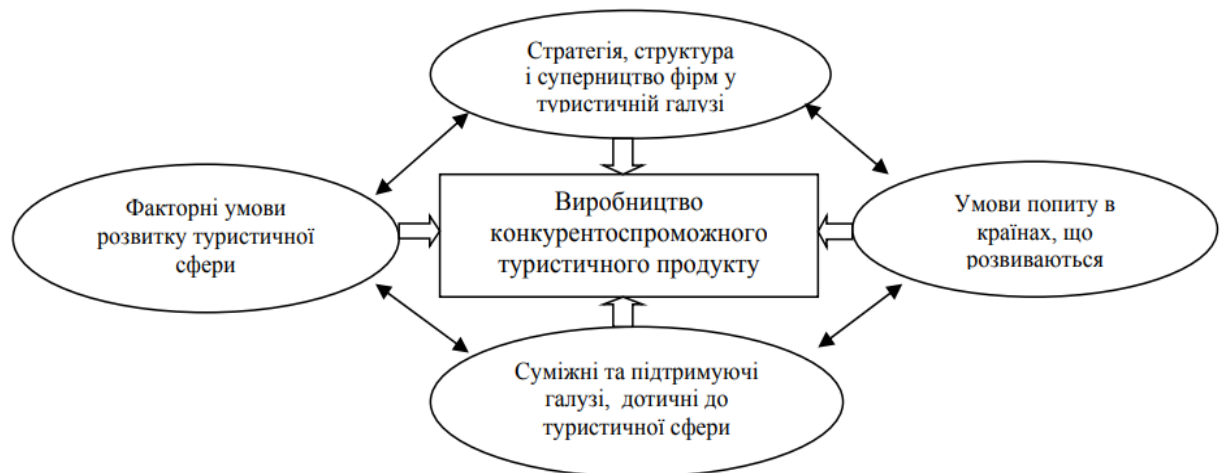

Рис. 1.2. Чинники конкурентних переваг туристичного продукту за Портером

У вітчизняних дослідженнях із метою оцінки впливу міжнародної туристичної діяльності на економіку часто використовується аналіз абсолютних показників діяльності туристичної галузі (чисельність організованих туристів їх динаміки). Такий підхід можна використовувати для порівняння конкурентоспроможності окремих територій та регіонів із подібними туристичними ресурсами. Проте він дозволяє цілком оцінити вплив туризму на економіку цілої країни. З цієї ж причини доцільно використовувати для оцінки впливу міжнародної туристичної діяльності на соціально-економічний розвиток держави і метод інтегральних оцінок. Цей метод ґрунтується на обчисленні інтегральних коефіцієнтів у результаті порівняння спеціально обраних для цілей дослідження показників щодо об'єктів порівняння.

Міжнародна туристична діяльність є важливим елементом світових ланок додаткової вартості, що є потужним впливом щодо національних господарств, і на глобальну економічну систему. Звичайно, цей вплив має не лише позитиви, але й негативи, зокрема, навантаження на екосистему.

Враховуючи нарощування розвитку туристичного процесу, Світова туристична організація особливу увагу надає прогнозу росту надання туристичних послуг і навантаження, що буде зростати на різні ресурси тих країн, які є із високим рівнем темпів прибуття. Це все зумовлює пошук напрямів оптимізації вітчизняних туристичних систем через запровадження обґрунтованих стратегій сталого міжнародного туризму. Зазначимо, що сталий туризм, згідно Світової туристичної організації, передбачає таку туристичну діяльність, у якій управління процесом відбувається завдяки збалансованому використанню соціально-культурних та еколого-біологічних ресурсів щодо задоволення економічних, екологічних та соціально-естетичних потреб у міжнародній туристичній індустрії.

Варто відзначити, що питання оцінку впливу міжнародної туристичної діяльності на економічний потенціал країн має велике значення, для напрацювання рекомендацій урядам країн, щодо формування стратегій їх розвитку. Цю важливість усвідомлюють і в різних міжнародних інституціях, а тому розробкою рекомендацій щодо проведення оцінки впливу міжнародної індустрії туризму на економіку держав, в тому числі і тих, що розвиваються займаються міжнародні організації. Особливий внесок у цій галузі зробила Всесвітня туристична організація. Під егідою цієї організації у 1999 р. почалася розробка методу, який можна використовувати як визначення його впливу на локальну та світову економіку — допоміжного рахунки туризму.

Допоміжний розрахунок туризму дозволяє оцінити роль міжнародного туризму на економіку держави. Для цього здійснюється вимір вкладу туристичної діяльності у ВВП, кількість місць праці, які створюються завдяки розвитку туризму, зовнішні та внутрішні інвестиції, що вкладаються

у туризм, податкових та митних надходжень, пов'язаних з діяльністю туристичних організацій, туристичного споживання та впливу туризму на платіжний баланс держави [72].

Очікується, що формування допоміжного рахунку туризму дозволить країнам, що розвиваються достовірно оцінити величину туристичного потоку, і навіть виміряти сукупний вплив туризму. У багатьох країнах у межах побудови допоміжного розрахунку туризму було досягнуто чимало результатів, які мають певний вплив на методичний інструментарій національних розрахунків. Так у ряді країн було:

- ✓ затверджено типові методологічні положення щодо побудови допоміжного розрахунку туризму;
- ✓ здійснено експериментальний розрахунок в'їзного туристичного потоку;
- ✓ внесено зміни до статистичного інструментарію зі статистики туризму;
- ✓ внесено доповнення до угод про інформаційну взаємодію з міжнародними туристичними та медичними інституціями з метою отримання додаткових джерел інформації [11].

Процес початку використання допоміжного розрахунку туризму досить трудомісткий. На те, щоб успішно впровадити цей метод у національну статистичну практику, урядом багатьох країн знадобиться багато років. Проте у багатьох країнах вже на сьогодні досягли практичних результатів від впровадження допоміжного розрахунку туризму. Так, наприклад, з використанням цього методу було проведено розрахунок вкладу туризму у ВВП багатьох країн [24]. На основі цього стало наочно зрозуміло важливість міжнародної економіки для реального росту валового внутрішнього продукту країн.

У рекомендаціях щодо аналізу економічного впливу туризму на макрорівні 2019 р. Всесвітня туристична організація наголошує, що за допомогою допоміжного розрахунку туризму не можна оцінити повторний

вплив туризму на економіку [79]. Тому для того, щоби повною мірою оцінити внесок міжнародної індустрії туризму в економіку держави, рекомендується використовувати економічні моделі. Під економічною моделлю при цьому розуміється спрощене уявлення економіки країни з метою виявити найважливіші показники її діяльності та їх взаємозв'язку, об'єднати їх у рівняння та використовувати ці рівняння для того, щоб оцінити величину макроекономічних показників, інформацію про які не можна отримати методом прямого спостереження.

Економічні моделі оцінки впливу туризму на економіку держави пропонуються наступні:

- ✓ модель «витрати-випуск»,
- ✓ матриця соціального обліку,
- ✓ обчислювана модель загальної рівноваги [41].

Таким чином, для проведення оцінки впливу міжнародної туристичної діяльності на сталий розвиток будь-якої країни, що розвивається рекомендується використовувати такі методи: метод розрахунку мультиплікаторів туризму, побудова допоміжного розрахунку туризму, побудова економічних моделей (моделі «витрати-випуск», матриці соціального обліку та моделі загальної рівноваги). Незважаючи на те, що застосування запропонованих методів може бути пов'язане з низкою труднощів, таких як недостатність статистичної інформації або складність їх впровадження, саме ці методи дозволять цілковито виміряти внесок міжнародної туристичної діяльності на економічний розвиток на умовах сталого розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ НА РОЗВИТОК КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

2.1. Оцінка світового ринку туристичних послуг

Дуже динамічною частиною світового ринку послуг є міжнародний туристичний ринок. Проте, оцінюючи динаміку розвитку туристичних послуг варто врахувати, що 2020 р. став початком світової економічної кризи у зв'язку з пандемією COVID-19. Вказана криза на сьогодні є найгіршою за останні 15 років. Водночас за різними оцінками найсильніше постраждала туристична сфера світової економіки та супутні галузі. Саме тому на нашу думку доцільно розглядати тенденції розвитку міжнародного туризму в докризовий період і оцінити нинішній стан. Насамперед розглянемо загальні показники динаміки ринку міжнародного туризму до 2019 р (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1

Динаміка кількості туристів у різних мега регіонах світу, млн осіб.

Мегарегіон	Рік						2020 р відносно 2019 р, %
	1995	2010	2015	2018	2019	2020	
Європа	304,5	489,4	608	711	762	221	29
Азія та Тихо-океанський регіон	82,1	205,4	279	343	361	58	16
Америка	109,1	150,1	193	219	234	73	31
Африка	18,7	49,5	65	66	68	20	30
Близький Схід	12,6	22,4	63	61	62	18	29
РАЗОМ	527	916,8	1208	1400	1487	390	26

Аналіз наведених у таблиці 2.1. даних підтверджує, що до 2019 року у світовій економіці ринок туристичних послуг досить інтенсивно розвивався. Регіональна динаміка зростання в різних частинах світу була не рівномірною, проте за незначним винятком щорічно був приріст туристичного потоку. Найбільш суттєва частка туристів припадала на Європу, майже кожен другий

турист був до цієї частини світу. Досить суттєвим був приріст туристичного потоку в Азії та Тихо-океанському регіоні. Тільки за 5 років із 1995 року до 200 року туристичний потік в цьому мегарегіоні збільшився у 2,5 рази. Насамперед це пов'язано із економічним зростанням Азійських країн.

У той же час спостерігаємо, що на близькому Сході починаючи із 2015 року динаміка приросту кількості туристів не лише сповільнилась, але й декілька років підряд зменшувалась, що було спричинено конфліктами, які у різних країнах там постійно вибухали.

Отже оцінка загальних тенденцій світового туристичного потоку свідчить, що починаючи із 1995 року до 2019 року кількість туристів у світі зросла майже у 2,5 рази, що ще раз підтверджує динамічність розвитку міжнародного туризму. І все ж пандемія суттєво вплинула на цю, галузь економіки, яка досить інтенсивно розвивалась. Так, у 2020 році в декілька разів зменшилась кількість туристів. У різних мегарегіонах світу зменшення було неоднорідним (рис. 2.1.).

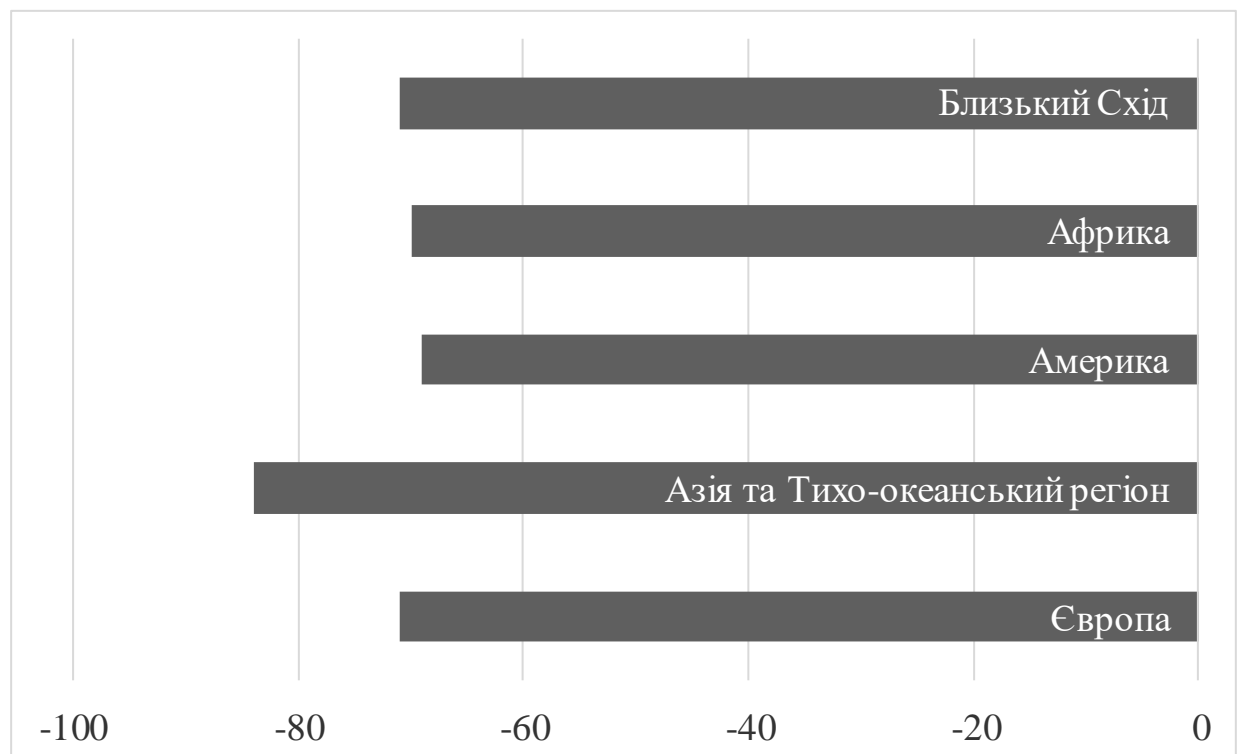

Рис. 2.1. Темпи зменшення світового туристичного потоку за мегарегіонами світу

Як бачимо на рис. 2.1. найбільше скорочення туристичного бізнесу було у країнах Азії та Тихо-океанського регіону, де відбулось зменшення на 84 % туристів у 2020 році порівняно з доковідним 2019 роком. При тому спостерігаємо, що попри значне скорочення, але все ж найменше воно було на Американському континенті. Варто зазначити, що туризм у цій частині світу не відігравав надзвичайної ролі в розвитку національних економік. Загалом у світі в 2020 році відбулось скорочення туристичного потоку на 74 %, що в абсолютних величинах становить понад 1 млрд осіб туристів. Яким чином спостерігався помісячний спад можемо спостерігати на рис. 2.2.

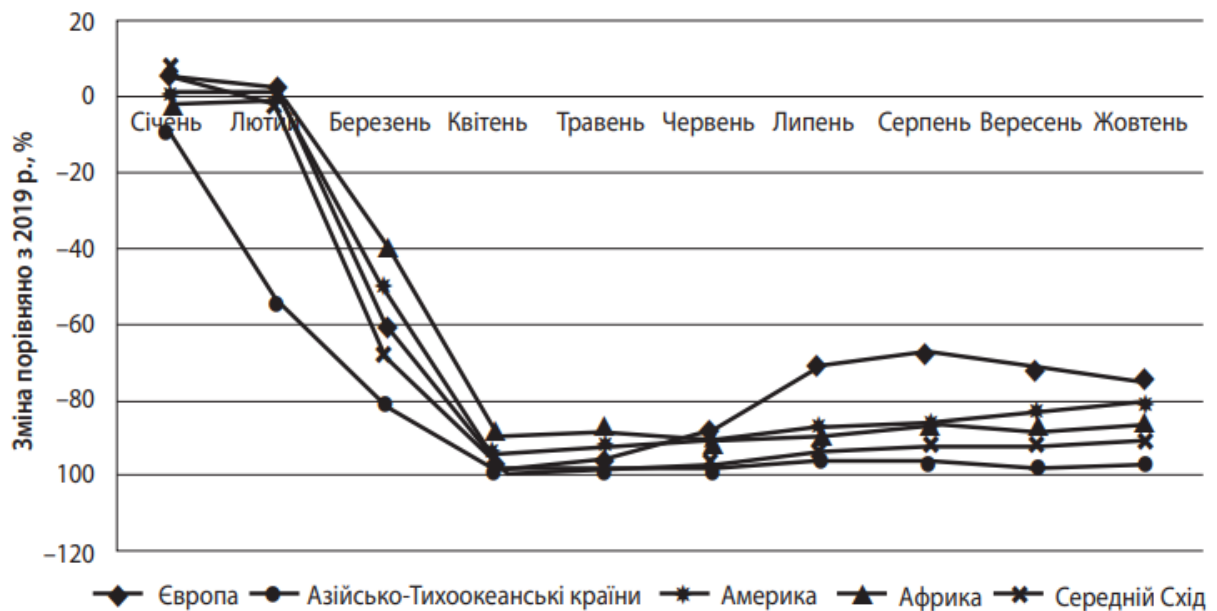

Рис. 2.2. Міжнародний туристичний потік за мегарегіонами у 2020 р. (% до 2019 р.)

Як бачимо, у всіх регіонах без винятку, починаючи із лютого 2020 року спостерігався суттєвий спад туристичного потоку. І попри незначну активізацію у Європі літом, загальне зменшення було надзвичайно великим. Це ще раз підтверджує, що криза однаково сильно негативно вплинула на динаміку розвитку міжнародного туризму.

Для детальнішого розуміння ситуації, проаналізуємо ситуацію щодо зміни прибуття туристів у найбільш популярні в туристичному плані країни протягом останніх декількох років (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2

Міжнародні туристичні потоки у 2018–2020 рр. за країнами, що туристи відвідують найчастіше

Країна	Міжнародні прибуття туристів, млн осіб		Частка окремої країни у загальній кількості, %		Абсолютне відхилення частки країни, %	Відносне відхилення міжнародного прибуття туристів, %		
	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.		2019 р./2018 р.	2018 р./2017 р.	2019 р./2018 р.
Франція	89,4	90,0	6,73	6,43	-0,30	+2,9	+0,7	-82
Іспанія	82,8	83,7	6,23	5,98	-0,25	+1,1	+1,1	-76
США	79,7	79,3	6,00	5,66	-0,34	+3,3	-0,5	-72
Китай	61,6	65,7	4,64	4,69	+0,05	+3,6	+6,7	-84
Італія	62,1	64,5	4,68	4,61	-0,07	+5,7	+3,9	-57
Туреччина	48,8	51,2	3,45	3,66	+0,21	+21,7	+11,8	-72
Таїланд	38,2	39,8	2,88	2,84	-0,04	+7,3	+4,2	-79
Німеччина	38,9	39,6	2,93	2,83	-0,10	+3,8	+1,8	-63
Великобританія	38,7	39,4	2,91	2,81	-0,10	-2,2	+1,8	-60

Проведені розрахунки свідчать, що у різних країнах за рівнем розвитку і розвинутих, і тих, що розвиваються із 2020 року відбувся суттєвий спад кількості прибулих туристів. Звичайно рівень спаду є суттєво відмінним від впливу багатьох чинників. Зокрема, суттєве зменшення туристичного потоку у Китай, на нашу думку спричинене насамперед тим, що фактично це була перша країна, яка постраждала від вірусу коронавірусу. І інформаційно було абсолютна асоціація хвороби із Китаєм. В той же час суттєвим є і спад в

європейській країні, Франції, у якій на початковому етапі найбільше було хворих.

Не зважаючи на критичність 2020 року для туристичної галузі, до 2019 року міжнародна туристична індустрія поступово відіграла все більшу роль і ставала інвестиційно привабливим напрямом вкладання коштів. Отже, за некризових умов туризм перетворюється на ключовий чинник соціально-економічного розвитку за рахунок доходів від експорту, створення нових робочих місць і нових підприємств, а також розвитку транспортної та соціальної інфраструктури. За попередні півстоліття до 2020 року туризм розширювався та диверсифікувався, ставши одним з найбільших швидкозростаючих секторів економіки у світі.

Попри традиційні туристичні центри Європи та Північної Америки з'явилося чимало нових країн, які трансформували національний туристичний потенціал на значне джерело наповнення бюджету та вагомий чинник нарощення економічного розвитку країни. Тут мається на увазі щодо країн, що розвиваються. Саме вони поступово стають новими центрами міжнародних туристичних потоків за рахунок малодослідженої флори та фауни, цінових конкурентних переваг, потенційних можливостей відкриття нових атракцій та дестинацій.

Загалом туристична галузь не лише інтенсивно розвивається, а й займає значне місце в структурі національних ВВП, що є наглядним показником, який свідчить про важливість цього сектору економіки (рис. 2.2).

Наведені дані свідчать, що в основному частка туризму у світовому ВВП знаходиться на рівні близько 10 %. Якщо аналізувати кризовий 2009 рік, коли практично усі галузі мали спад, туристична не була винятком. Але детальніший аналіз свідчить, що криза не лише статично негативно вплинула на галузь, а й в динаміці ми бачимо, що у посткризові роки частка туризму у світовому ВВП, нехай не суттєво проте була зменшена. І лише починаючи із 2011 року до 2019 року, включно маємо позитивну динаміку.

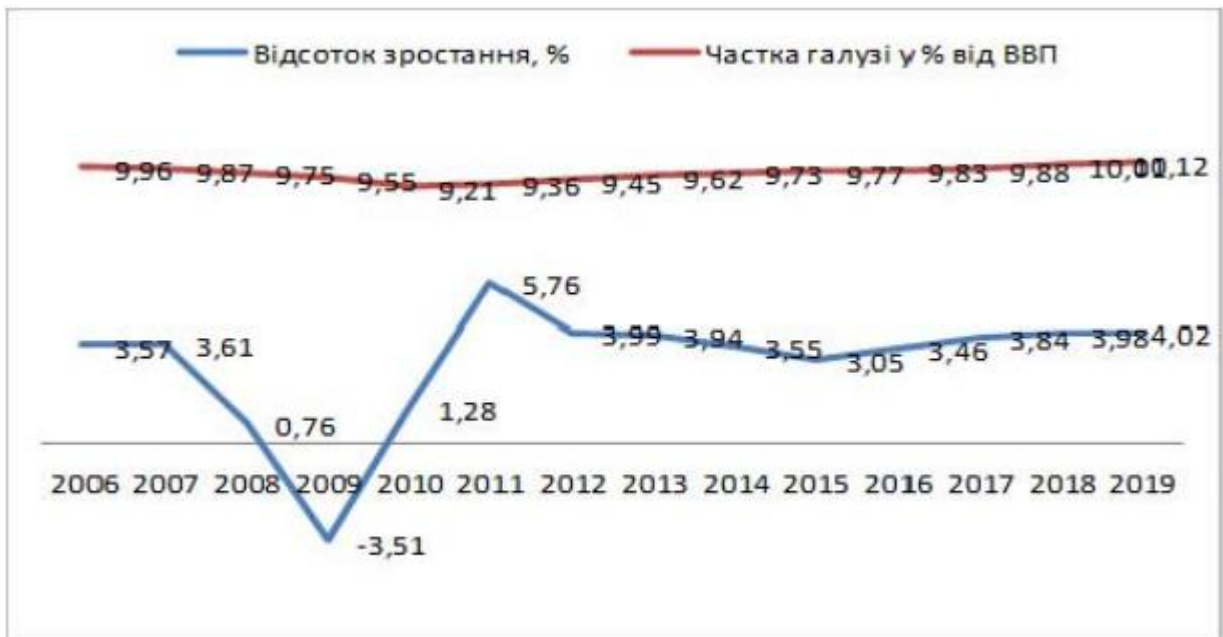

Рис. 2.3. Динаміка зростання світового валового внутрішнього продукту від міжнародного туризму

Якщо аналізувати туристичні потоки між країнами, то потрібно врахувати, що переважна більшість туристів подорожують з використанням повітряного транспорту. Проведений аналіз динаміки пасажирських перевезень повітряним транспортом, доводить загальностатистичні дані Світової туристичної організації (рис. 2.4)

Проведені розрахунки, що стосуються повітряних пасажирських перевезень підтверджують про значне зростання міжнародного туризму у світі. Досить інтенсивно спостерігався ріст перевезень повітряним транспортом у Китаї. Власне і до 2019 року в цьому регіоні був аналогічний ріст кількості туристів. Що стосується США, то у цій країні протягом багатьох десятиліть було чимало пасажирів повітряного транспорту.

Проведені дослідження доводять, що найбільший туристичний потік є з тих країн, де вищий рівень життя населення. В той же час розуміємо, що низька ефективність експорту туристичних послуг у країнах із низьким рівнем доходу на душу населення стримує фінансування проектів інфраструктури туризму; понижує якість обслуговування, тому туризм як

частина національного експорту, в бідніших країнах не має можливості сприяти зростанню економіки. Крім того, ці країни змушені імпортувати переважну більшість товарів, які є необхідними для споживання туристичного продукту на задовільному рівні, що є характерним для більшості європейських країн.

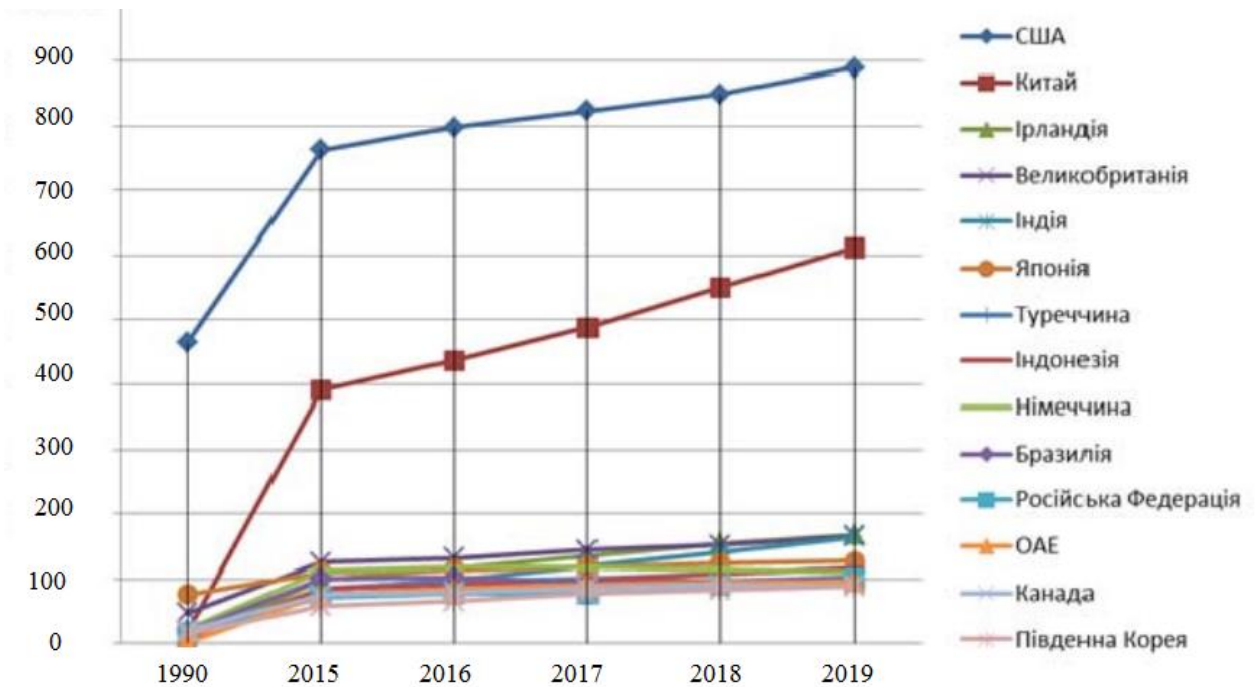

Рис. 2.4. Динаміка пасажирських перевезень повітряним транспортом, млн. осіб

Конкуренентоспроможність туристичної пропозиції зазвичай представлена низькою ціною трудового капіталу, а це у свою чергу дає змогу продавати туристичний продукт на світовий ринок за низькими цінами. Проте детальний аналіз структури послуг доводить, що туризм має важливе значення як в економіці розвинутих країн, так і тих країн, що розвиваються. І все ж наразі ще неможливо оцінити увесь обсяг у структурі туристичної торгівлі. Звичайно, є високою залежність між інвестиціями та розвитком інфраструктури, тому це може стримувати інтеграцію окремих країн у глобальний туристичний ринок. Загалом можемо констатувати високий рівень мультиплікаційного ефекту від впровадження та використання

туристичного потенціалу, зокрема і з врахуванням конкурентоспроможних характеристик природних територій, які є привабливими для туристів.

Оцінюючи рівень туристичного експорту для різного типу країн, доцільно розрахувати показники середніх витрат здійснених на одного туриста (табл. 2.5). Аналіз цього показника дає змогу підтвердити рівень надходження від туризму як економічної діяльності у різних країнах світу за однакових чинників.

Рис. 2.5. Середні витрати на одного туриста у країнах диференційованих за рівнем доходу у 2019 р. дол США

Цілком логічно, що у країнах, де жителі мають більший дохід, витрати на одного туриста суттєво переважають витрати на одного туриста у державах з низьким рівнем доходів на душу населення. І різниця між цими показниками становить декілька разів. Підтверджується пряма взаємозалежність між рівнем доходів та туристичними витратами, а тому для країн, що розвиваються є значні резерви для нарощування зиску від туризму. Враховуючі непрямі та прямі ефекти від розвитку туристичної галузі, можна

прогнозувати суттєве нарощування і для інших сфер національної економіки будь-якої країни. Отже, туристична індустрія може є джерелом економічного розвитку виключно для тих країн, які, не залежно від їх розвитку, але можуть залучити значну кількість туристів, для створення достатнього обсягу надходжень і сприяти або зменшенню торгового дефіциту, або мотивації інших видів діяльності в сфері туризму.

У системі національних рахунків додана вартість світового продукту зростає відповідно до приросту туристичних потоків. Таким чином, у більшості країн, а особливо тих, які відносяться до країн, що розвиваються стимулювання приросту туристичної індустрії є суттєвим чинником загального економічного зростання. Проте, варто відзначити, що світова пандемія 2019 року суттєво вплинула на стан надання міжнародних туристичних послуг.

2.2. Стан розвитку міжнародного туризму у країнах, що розвиваються

На сьогодні у світі країни розвиваються не рівномірно. Це пов'язано і з об'єктивними історичними процесами, а також наявним природно-ресурсним потенціалом. Сформована структура світової економіки відображає різні чинники розвитку та формування наявного потенціалу глобального економічного розвитку. Наявні держави є об'єктами аналізу з точки зору галузевої, типологічної та регіональної структури глобального господарства, характеризують підходи та критерії їх поділу.

Структура світової економіки функціонує як єдина система відмінних за рівнем соціального та економічного розвитку держав. Її специфічні особливості проявляється у тому, що вона перебуває у постійній динаміці, так як темпи економічного, соціального та інноваційного розвитку країн світу є неоднаковими; саме тому систематично відбувається трансформація держав з одного типового блоку до іншого. Важливим критерієм розподілу країн світу згідно класифікації Організації об'єднаних націй є стан соціально-

економічного розвитку держави. Відповідно до цієї схеми виокремлюються наступні типи країн:

- ✓ економічно розвинуті країни;
- ✓ країни, що розвиваються (з виділенням нових індустріальних та найменш розвинутих країн);
- ✓ країни з транзитивною економікою;
- ✓ країни з командно-адміністративною економікою.

Ця схема існує вже досить довго. В попередні роки, коли існувала система соціалістичних країн, популярною була спрощена триблокова система, яка передбачала капіталістичні країни, соціалістичні країни та «третій світ», тобто такими вважали країни, що розвиваються. Проте з часом вже втрачено деякі риси, які характеризували означені типи.

Насамперед, тут вже немає точних, обґрунтованих критеріїв, які відділяють між собою розвинуті країни від країн, що розвиваються. Використовуваний розподіл між ними ґрунтувався переважно на врахуванні історичного чинника. Так до середини ХХ ст. ці країни, в переважній більшості були колоніями, а розвинуті країни, відповідно – метрополіями.

Також варто врахувати, що поняття країн із транзитивною економікою стає вже анахронізмом. Перехід колишніх соціалістичних країн на ринкові засади господарювання завершився наприкінці 90-х років ще минулого століття.

Для уникнення розмитості, невизначеності меж щодо різних типів Світовий банк запропонував кількісний критерій, а саме ВВП на душу населення. За цією схемою виокремлюються чотири типи країн:

- ✓ високорозвинуті країни (де ВВП на душу населення становить понад 20 тис. дол США);
- ✓ країни вище від середнього рівня розвитку (10–20 тис. дол США);
- ✓ країни нижче від середнього рівня (5–10 тис. дол США);
- ✓ бідні країни (менше ніж 5 тис. дол США).

Запропонована класифікація позитивно відрізняється від методики ООН тим, що вона має чіткі межі, які можна вимірювати, визначати тип країни. Але і у ній є певні недоліки. Оскільки в одну групу часто потрапляють країни, що дуже відрізняються структурою національної економіки, продуктивністю праці та багатьма іншими параметрами.

Отже, жодна з запропонованих класифікацій країн світу не позбавлена суттєвих недоліків. Виявляється, що жоден критерій сам по собі не може запропонувати цілісної системи типологічної класифікації. Так як світова економіка знаходиться в постійній динаміці, тому співвідношення між економічними показниками держав постійно змінюється. Тому, Світовий банк систематично переглядає критерії, які визначають декілька типів країн за показником на душу населення. Світовий валовий внутрішній продукт має тенденцію до зростання; зростає також ВВП у найменш розвинутих країнах, зокрема і в розрахунку на душу населення.

Тенденцією крайніх десятиліть є зближення держав за базовими економічними параметрами, насамперед, за показником валового внутрішнього продукту. Причиною такого явища є динамічніший розвиток групи країн, що розвиваються. Цей стан динаміки розвитку розмиває межі, які існували між країнами розвинутими та такими, що розвиваються.

Отже, що стосується групи країн, які розвиваються, то вона охоплює майже 4/5 усіх країн світу. У цих країнах мешкає більше ніж 80 % населення планети – близько 3,2 млрд осіб. Це дуже відмінні країни, у яких відбуваються складні соціально-економічні процеси. Ключовою тенденцією розвитку цих країн, починаючи із середини ХХ ст., стає все більша їх диференціація із одночасним зростанням їхньої ролі та значення у світовій економіці.

Попри їх значну різноманітність країн, що розвиваються мають характерні риси та особливості, серед яких виділяють ряд спільних ознак, що дає змогу досліджувати ці країни як певну стійку спільність. До таких ознак відносять:

- ✓ багатуокладний характер економіки з різними формами власності;
- ✓ високі темпи приросту населення;
- ✓ спеціалізація у міжнародному поділі праці переважно щодо виробництва сировини;
- ✓ значна залежність від іноземного капіталу;
- ✓ визначальний вплив традиційних інститутів в економіці.

Зазначимо, що зростання населення не гарантує стабільного економічного розвитку та конвергенції країн, що розвиваються. Високий темп зростання населення спричиняє тиск на обмежені природні ресурси, також зменшує формування приватного та державного капіталу і використовує додаткові ресурси щодо підтримки, а не для збільшення капіталу на одного працівника. Проте є і позитивні ефекти зростання населення, зокрема ефект масштабу та спеціалізації, також стимул до сприятливої мотивації, в тому числі більшої спроможності молодшого населення. Порівняльний аналіз різних країн за кількістю населення та ВВП показано на рис. 2.6.

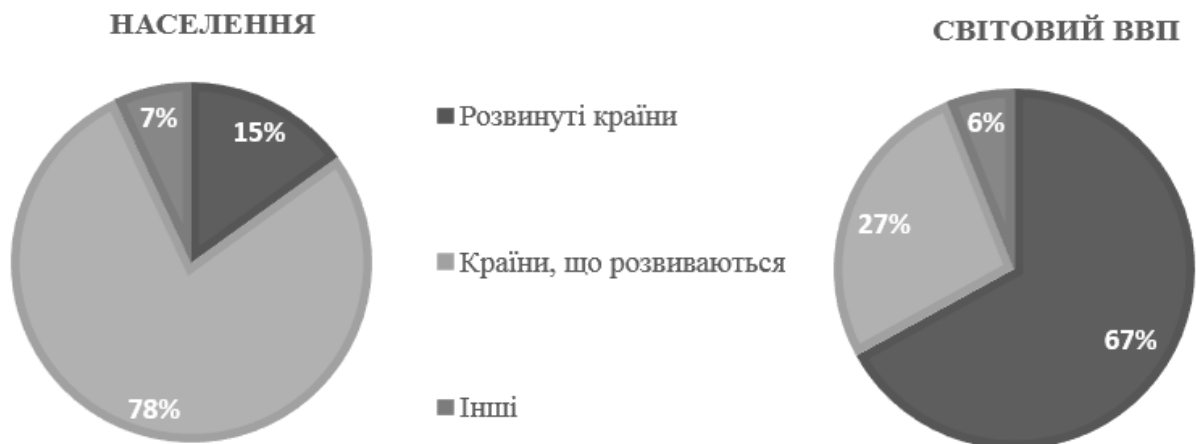

Рис. 2.6. Розподіл населення та ВВП за групами країн, 2019 р.

З наведеного рисунку бачимо, що попри значну кількість населення у країнах, що розвиваються у світовій частці ВВП ці країни займають лише четверту частину. У той же час частка розвинутих країн, попри їх не значну

вагу у кількості жителів, які проживають на їх території є значною і становить 67 % світового ВВП.

Варто відмітити, що вага країн, що розвиваються у світовій доданій вартості поступово зростає, що ми можемо побачити на рис 2.7.

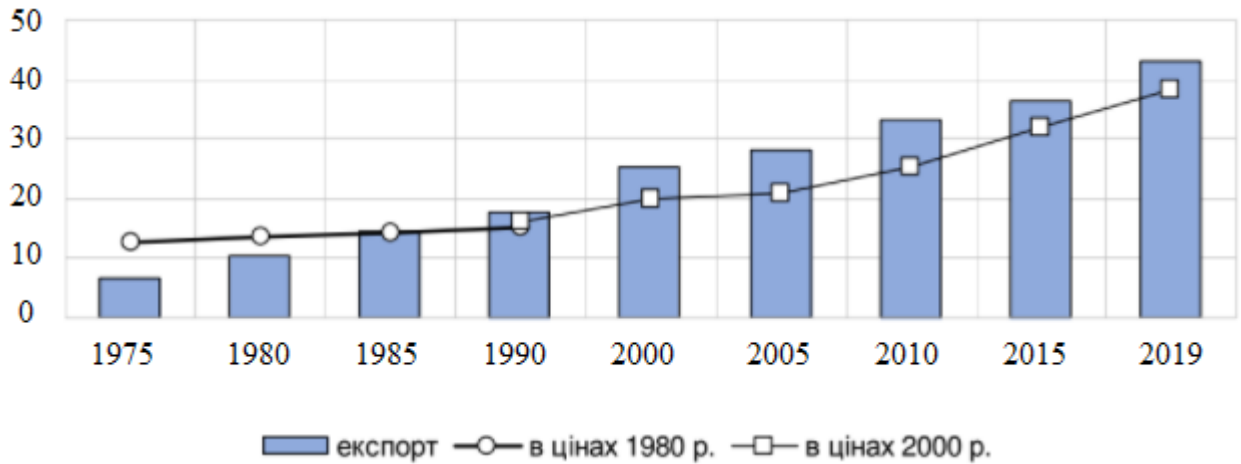

Рис. 2.7. Частка країн, що розвиваються у доданій вартості світової економіки, %

Вищевведені розрахункові дані експорту, який є основою національних ВВП свідчать, що протягом багатьох десятиліть частка країн, що розвиваються у світовому ВВП зростає. Це можна пояснити як об'єктивними так і суб'єктивними чинниками. Зокрема, це відбулось і за рахунок збільшення кількості цих країн за рахунок колишніх соціалістичних країн.

Отже, є в міру зростання світового ВВП важливою необхідністю є пошук нових резервів для економічного зростання. Враховуючи, що вже протягом багатьох десятиліть постійно, за винятком кризових років, зростає туристична індустрія, тому саме її доцільно детальніше розглянути з позиції вкладу у світову додану вартість.

Варто відзначити, коли ми аналізуємо туристичну індустрію, то маємо врахувати, що вона взаємопов'язана з іншими видами діяльності. Вище нами вже згадувалось про пасажирські перевезення, але кого оцінювати туристичний продукт, то є цілі галузі, які задіяні у створенні його реалізації.

Ці галузі отримують безпосередній економічний ефект від наявного і додаткового вхідного туристичного потоку, що формується в індустрії туризму. Що стосується країн, що розвиваються, то покажемо характерні співвідношення галузей залучених до створення туристичного продукту (рис. 2.8.)

Рис. 2.8. Співвідношення галузей, задіяних у створенні туристичного продукту в країнах, які розвиваються

Наведені дані свідчать, що найвагомніше місце у створенні туристичного продукту належить галузі сільського господарства, яке займається виробництвом продуктів харчування для ресторанних комплексів у готелях та інших місцях розміщення. Що стосується країн, які розвиваються, підтримка цієї галузі економіки має суттєве значення, адже у частка аграрного комплексу цих країн у ВВП є високою. В результаті запровадження нових технологій вирощування аграрної продукції із дотриманням міжнародних екологічних стандартів та вимог, які

виставляються готельно-ресторанними комплексами може бути стимулом нарощення туристично-рекреаційного потенціалу. І як наслідок, економіки в цілому.

Як нами аргументовано вище, в групі країн, що розвиваються різні країни мають різний ресурсний потенціал і вони мають розвиваються за рахунок інших галузей національної економіки. Проте, відзначимо, що серед цих країн є і ті, де на сьогодні туристична галузь відіграє визначальну роль, що підтверджують дані табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Динаміка внеску туристичної індустрії у ВВП країн з найбільш розвиненим туризмом, млрд дол. США

Країна	Рік							2019 р до 2007 р., %
	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	
Гонконг	27,6	31,2	46,5	58,2	57,2	56,7	65,4	237,0
Малайзія	32,8	27,8	38	44,4	39,8	41,9	49,4	150,6
ОАЕ	17,4	21,6	27,8	34,5	37,1	42	43,1	247,7
Південна Корея	62,8	57,9	58,2	67,7	69,7	71,4	70,8	112,7
Сінгапур	16,4	17	27,1	29,3	28,6	31,5	36,5	222,6
Тайвань	17,1	16,1	23,9	25,7	25,8	24,4	25,2	147,4
Чилі	13,5	15,6	21,4	26,2	24,5	28,4	31,8	235,6

Проведені розрахунки свідчать, що у всіх без винятку країн протягом досліджуваного періоду відбувалось зростання туристичної індустрії в загальних величинах. Особливо відчутно, майже у 2,5 рази зросла туристична галузь в Об'єднаних Арабських Еміратах. Також відчутним є зростання в Гонконзі, Сінгапурі та Чилі, більше ніж удвічі. В той же час бачимо, що в Південній Кореї за всі роки лише на 12 % відбулось зростання туристичного

поток. Загалом бачимо, що в багатьох країнах, що розвиваються туристична галузь є суттєвою і загальною структурі ВВП.

Проте, враховуючи неоднорідність країн, які відносяться до тих, що розвиваються маємо і протилежну ситуацію, коли туризм не є визначальною галуззю національної економіки табл. 2.3.

Таблиця 2.4.

Динаміка внеску туристичної індустрії у ВВП країн з найменш розвиненим туризмом, млрд дол. США

Країна	Рік							2019 р до 2007 р., %
	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	
Бенін	0,42	0,37	0,39	0,41	0,49	0,52	0,62	147,6
Замбія	1,08	1,13	1,07	1,14	1,41	1,53	1,94	179,6
Малаві	0,33	0,41	0,4	0,43	0,48	0,5	0,68	206,1
Мозамбік	0,66	0,82	0,82	1,03	1,12	1,15	1,13	171,2
Руанда	0,53	0,54	0,55	0,65	0,7	0,73	0,75	141,5
Сенегал	1,55	1,25	1,24	1,45	1,69	1,74	1,96	126,5
Уганда	1,09	1,32	1,74	2,17	2,24	2,38	2,29	210,1

Як бачимо із таблиці 2.4, за період із 2007 до 2019 року у всіх країнах, що розвиваються, де є найменш розвинутий туризм відбулось його зростання. Зокрема, у Малаві та Уганді за досліджуваний період туристична галузь подвоїла показники, що загалом оцінюється позитивно. Якщо ж досліджувати по роках, то спостерігаємо, за незначним винятком поетапне зростання обсягів туризму. Проте, з іншої сторони абсолютні показники доходів від туристичної індустрії в загальній структурі ВВП є дуже малими. Так сумарно 7 наведених у таблиці країн отримали загальний внесок від реалізації туристичного продукту менше 10 млрд дол США, що є вкрай низьким показником.

При оцінці стану розвитку певної країни в основу порівняння і розрахунків прийнято брати показник валового внутрішнього продукту. Коли ми оцінювали обсяг ВВП, який формується за рахунок туризму, то не менш важливим для порівняльного аналізу є і визначення частки туристичної індустрії в загальному ВВП певної країни, що розвивається. Для наочності цих порівняльних даних покажемо проведені розрахунки частки туристичної галузі у ВВП на рис. 2.9.

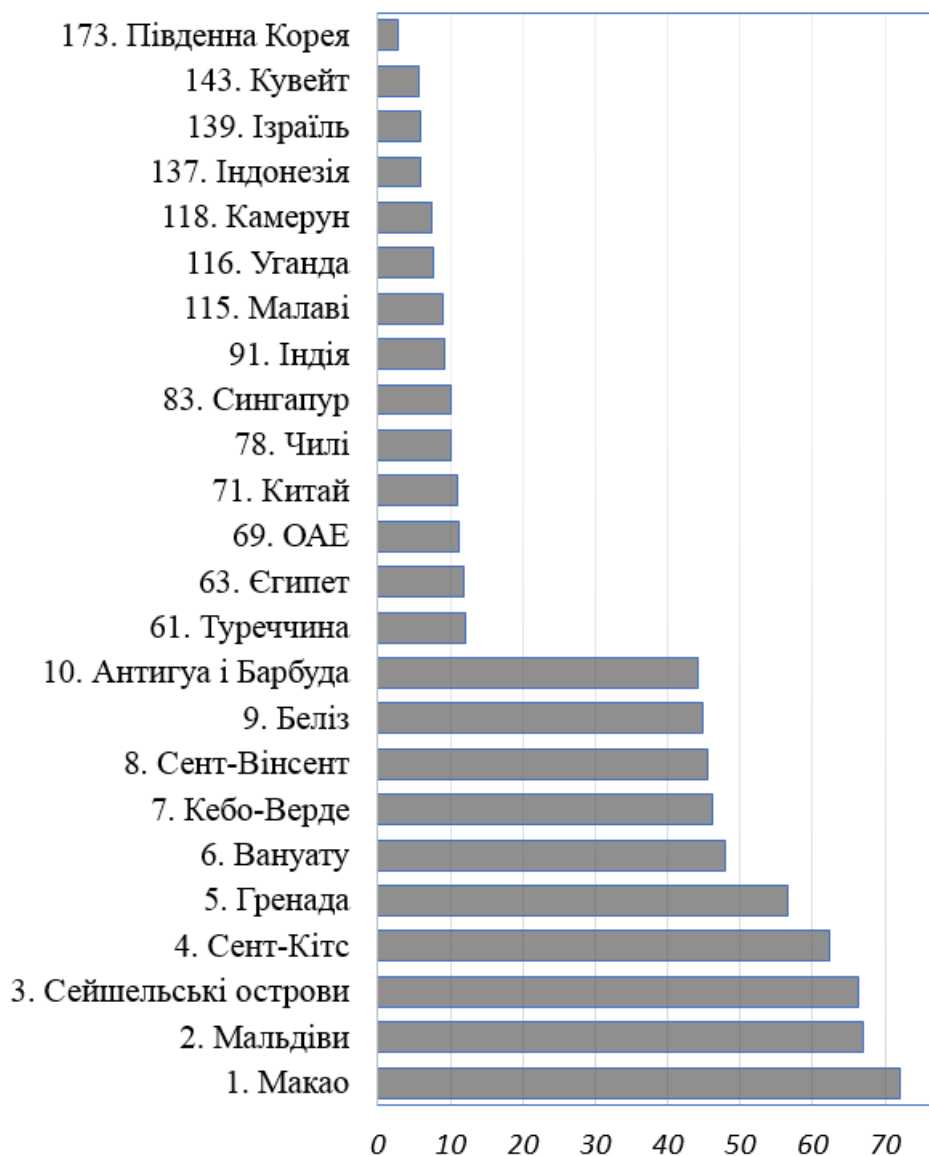

Рис. 2.9. Рейтингове місце та частка туристичної галузі у ВВП країни,

%

Наведені розрахунки доводять тезу про нерівномірність розвитку та поширення туристичної індустрії в різних країнах. Цілком логічно, що в острівних країнах, які розміщені в Тихому океані частка туризму у структурі ВВП є значною. Оскільки у них відсутні ресурси для розвитку інших галузей національних економік. У той же час є ряд країн, внутрішній валовий продукт яких є значним, при тому частка туризму є також немалою. Це країни, які маючи чимало відомих туристичних центрів і у яких уряди країн всіляко підтримують туристичну індустрію. До таких країн варто віднести Туреччину та Єгипет, які мають понад 10 % ВВП, який продукується за рахунок туризму. Попри того, що Об'єднані арабські емірати більш відомі у світі, як країни, яка має значні енергетичні ресурси, проте в останні роки у цій країні намагаються максимально диверсифікувати національну економіку і як бачимо, також більше 10 % ВВП ОАЕ формується у туристичній галузі.

Показник економічного росту обрахований на основі ВВП, означає загальне зростання темпів цього показника, проте динаміка та темпи росту кожного компонента в ньому є достатньо відмінними. Бюджетні витрати, стан формування капіталу, здійснені приватні або державні інвестиції, показник рівня зайнятості, валютні курси та інше мають різний вплив на економічне ріст. Тому доцільно враховувати, що ці детермінанти мають відмінні наслідки для країн, що розвиваються. Також існують соціально-політичні чинники та події, що мають величезний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Є відмінності між економічними та неекономічними чинниками. Так, економічні відносяться до чинників, таких як - накопичення капіталу, техніко-технологічний прогрес та праця. До неекономічних джерел чинників відносять - ефективність влади, політичні й адміністративні системи, культурні та соціальні чинники, географія та демографія. Усі чинники формують коло сучасних детермінант соціального та економічного розвитку країн, що розвиваються.

При формуванні вибірки країн доцільно врахувати показники розвитку туристичної галузі [56]. Найузагальненішою характеристикою формування та використання туристичного потенціалу є розрахунок Індексу конкурентоспроможності сектора подорожей та туризму [ФФФ]. Цей індекс є інтегральним та враховує:

- ✓ бізнес-середовище,
- ✓ охорона та безпека,
- ✓ здоров'я та гігієна,
- ✓ людські ресурси та ринок праці,
- ✓ розвиток інформаційних та комунікаційних технологій,
- ✓ пріоритет подорожі та туризму в доходах країни,
- ✓ міжнародна відкритість,
- ✓ конкурентоспроможність цін,
- ✓ екологічна стійкість,
- ✓ розвиток авіатранспортної інфраструктури,
- ✓ розвиток наземної та портової інфраструктури,
- ✓ туристичної інфраструктури й обслуговування,
- ✓ природні ресурси,
- ✓ культурні ресурси та ділові поїздки.

Співставлення кожного з перерахованих об'єктів у переліку країн, що розвиваються та присутність їх у загальному звіті за Індексом конкурентоспроможності, дало змогу сформувати вибірку для подальшого аналізу на основі більшості країн, які відносяться до тих що розвиваються.

Враховуючи наявні дослідження показників Індексу конкурентоспроможності сектора подорожей та туризму можемо підтвердити, що вони цілком корелюються з цілями сталого розвитку ООН, систематизацію яких відображено у табл. 2.5.

Наведені дані підтверджують, що практично усі глобальні цілі сталого розвитку мають відображення у показниках Індексу конкурентоспроможності сектора подорожей та туризму. Це означає, що є

тісна інтеграція сфери туризму в систему глобальних стандартів та показників. Отже, використання туристичного потенціалу з використанням принципів досягнення глобальних цілей сталого розвитку, в тому числі і національного соціально-економічного розвитку може бути вагомим інструментом стабільного забезпечення збалансованого економічного розвитку країн, які розвиваються.

Таблиця 2.5.

Співвідношення Індексу конкурентоспроможності сектора туризму та глобальних цілей розвитку

№ п/п	Глобальні цілі сталого розвитку 2030	Складові індексу конкурентоспроможності
1	Подолання бідності	Бізнес-середовище
2	Викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства	Екологічна стійкість, охорона та безпека
3	Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку	Охорона та безпека, здоров'я та гігієна
4	Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж життя для всіх	Людські ресурси і ринок праці
5	Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток	Людські ресурси і ринок праці
6	Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії	Конкурентоспроможність цін
7	Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів	Міжнародна відкритість
8	Скорочення нерівності всередині країн і між ними	Людські ресурси і ринок праці
9	Зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності	Розвиток туристичної інфраструктури та обслуговування
10	Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку	Природні ресурси, культурні ресурси і ділові поїздки

Для детальної оцінки ефективності формування стратегії розвитку окремі вчені рекомендують розраховувати коефіцієнт ефективності реалізації стратегій. При цьому використовується порівняння доходу від залученого туристичного потенціалу із власне туристичним потоком.

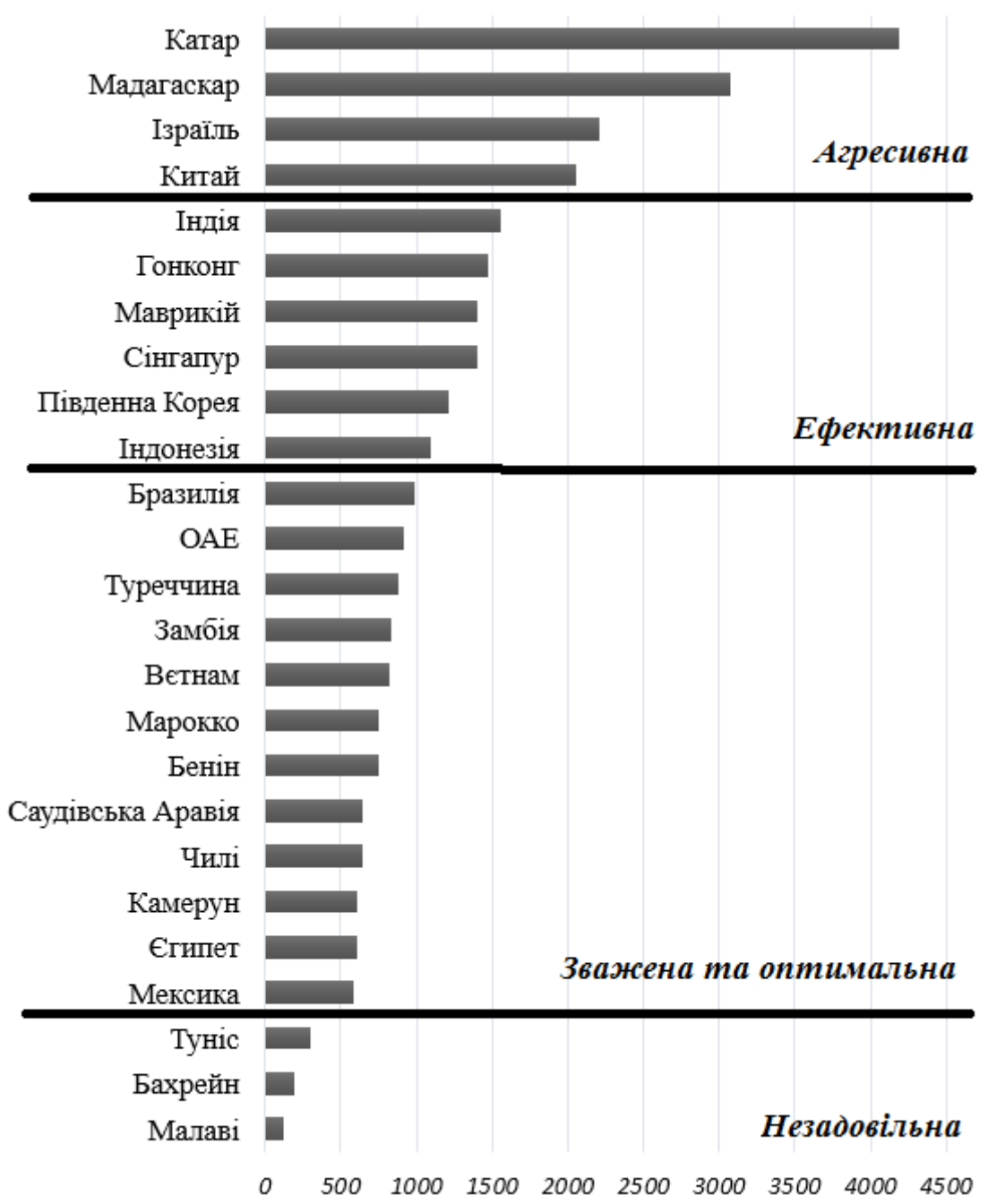

Рис. 2.10. Значення показника ефективності стану реалізації туристичних стратегій для країн, які розвиваються

Використавши методику розрахунку цього коефіцієнту запропоновану М. Бондаренком [7] визначили тип стратегії, який характеризує рівень розвитку туристичної галузі для конкретної країн наведений на рис. 2.10. Наведені розрахункові дані показують, що показник ефективності стану реалізації туристичних стратегій для країн, що розвиваються суттєво відрізняється. Зокрема, є країни, для яких стратегія охарактеризована як незадовільна. Зокрема це Малаві, Бахрейн та Туніс. У цих країнах цей показник становить менше 500, а це означає, що один іноземний турист залишає для економіки цієї країни менше 500 дол США. З іншої сторони є країни у яких стратегія оцінюється як агресивна, наприклад Катар, Мадагаскар, Ізраїль та Китай. У цих країнах іноземні туристи в середньому залишають від 2057 дол США (Китай), до 4184 дол США (Катар). Найбільша група країн має зважену та оптимальну стратегії туристичного бізнесу. Власне до цієї групи відноситься також Туреччина та Єгипет, як країни в яких значна частина ВВП формується у туристичній індустрії. Ще однією, значною групою країн, що розвиваються є група у якій туристична стратегія характеризується як ефективна. До цих країн відносимо Індію, Гонконг, Сінгапур, Південна Корея та інші. Наведені розрахунки підтверджують, що на сьогодні є різні механізми щодо використання туристичного потенціалу для розвитку національних економік країни загалом і покращення рівня їх соціально-економічного розвитку.

2.3. Вплив міжнародного туризму на зайнятість населення

Обсяг зайнятості у секторі туристичних послуг і професійні навички зайнятих у цій сфері залежить як від характеру послуг, так і від загальноекономічних та специфічних чинників, які визначають попит на туристські послуги.

Як нами досліджено вище, кількість туристів у країнах, що розвиваються протягом останнього десятиліття збільшилась більш ніж удвічі, це однозначно повпливало на зростання кількості робочих місць в індустрії туризму. Проте, оскільки туризм взаємопов'язаний з багатьма різноманітними секторами економіки та характеризується різноманітними зв'язками між туристським сектором та іншими секторами економіки, то точно оцінити чисельність працівників, зайнятих у сфері туризму, дуже складно. Зазвичай, даються узагальнені оцінки, що відповідають рівню та характеру соціально-економічного розвитку країни.

У країнах, що розвиваються, у сфері туризму створюється значно більше нових робочих місць, ніж у інших галузях економіки. У багатьох невеликих державах вплив туризму на зайнятість є визначальним, оскільки понад 50 % працездатного населення залучено до діяльності, яка безпосередньо чи опосередковано пов'язана з туризмом у певний час. У той же час у великих індустріально розвинутих країнах у туризмі зайнято менше 5% працездатного населення.

Зазначимо, що туризм розвивається як наслідок формування сукупності технічних, економічних та соціально-культурних чинників. Зокрема, перетворення туризму в індустрію гостинності зумовлено розвитком нових засобів пересування, таких як автомобілі, реактивні літаки; у перспективі - космічні кораблі; з еволюцією систем громадського харчування, з появою нових форм шоу-бізнесу.

Враховуючи вище обумовлені передумови сформулюємо ряд чинників, що сприяють розвитку туризму та впливають на стан зайнятості:

- ✓ Особливості попиту туристичні послуги;
- ✓ Еластичність попиту у зв'язку з різноманіттям форм туризму;
- ✓ Стан попиту різних сегментів користувачів туристичних послуг;
- ✓ Кількість сегментів, які постійно розширюються та видозмінюються, відображається, як кількості зайнятих у сфері туризму, так і у інших сферах;
- ✓ Вартість туристичних послуг.

Наявність зазначених чинників розширює потребу у послугах туризму, зростає обмінний потенціал туристичної індустрії, що позитивно впливає на обсяги зайнятості, оскільки багато видів діяльності у сфері туристичних послуг є трудомісткими.

Крім того, опосередкований ефект зайнятості від розвитку туризму виникає у зв'язку з тим, що на ринок сфери туризму працюють підприємства різних галузей національної економіки, що продукують товари для відпочинку, спортивно-масового та культурного призначення. З розвитком туристичної індустрії завжди відбувається поживлення у таких секторах економіки, як транспорт, зв'язок, будівництво, торгівля, сільське господарство, машинобудування тощо.

Враховуючи, що саме кількість наявних та новостворюваних робочих місць є одним із найважливіших економічних показників вкладу тієї чи іншої галузі економіки в національну економіку, тому детальніше проаналізуємо рівень зайнятості, який формується під впливом сформульованих нами чинників, що впливають на зайнятість спричинену розвитком туризму (рис. 2.11).

Якщо детально проаналізувати наведені дані на рисунку, то бачимо, що структура зайнятості різних країн є відмінною. І фактично не спостерігається жодна закономірність. Звичайно, як вже нами раніше пояснювалось чимало острівних країн мають специфічне розташування і природно-кліматичні умови, які дуже сприяють розвитку туризму. У таких країнах в секторі туризму задіяно іноді навіть 90 % працездатного населення. Проте, у світі є і високо індустріальні країни, такі як Південна Корея, Китай та інші, де в туристичній індустрії працює 5-10 % зайнятих.

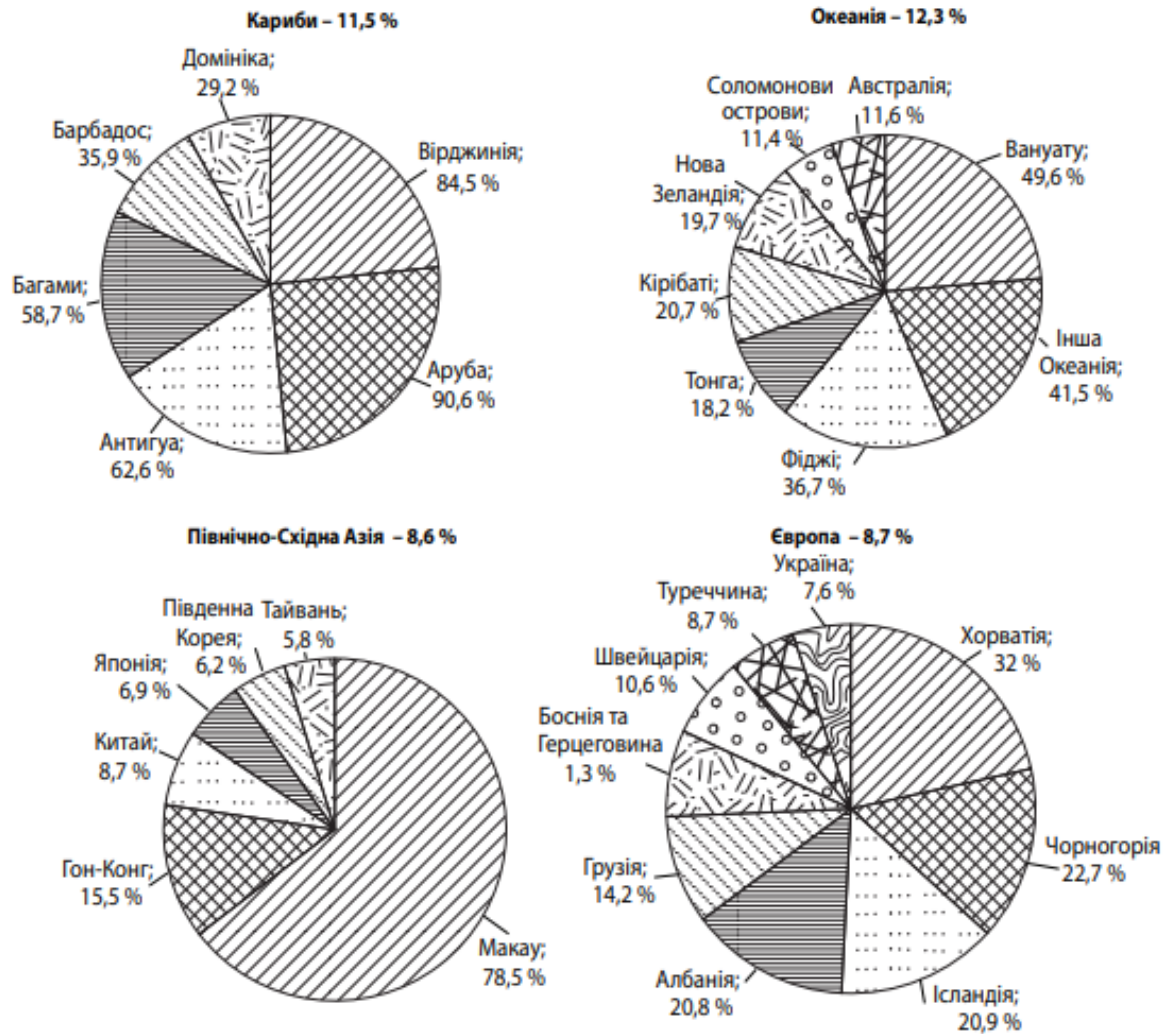

Рис. 2.11. Структура зайнятості у туризмі в окремо взятих країнах у 2019 р.

Отже загалом бачимо, що у кожному із мегарегіонів є ряд країн, що розвиваються у яких туризм є надзвичайно важливою з позиції зайнятості галуззю національної економіки. Так, якщо розглянути Європейський континент, то у Хорватії понад 30 % працездатного населення задіяно в галузях пов'язаних із туризмом. У Чорногорії, Ісландії та Албанії у туризмі зайнято понад 20 %, що також підтверджує про визначальну роль туризму для економік цих країн.

Для кращого розуміння тенденцій формування зайнятості у сфері туризму у різних країнах, що розвиваються, проаналізуємо загальні показники (рис. 2.12).

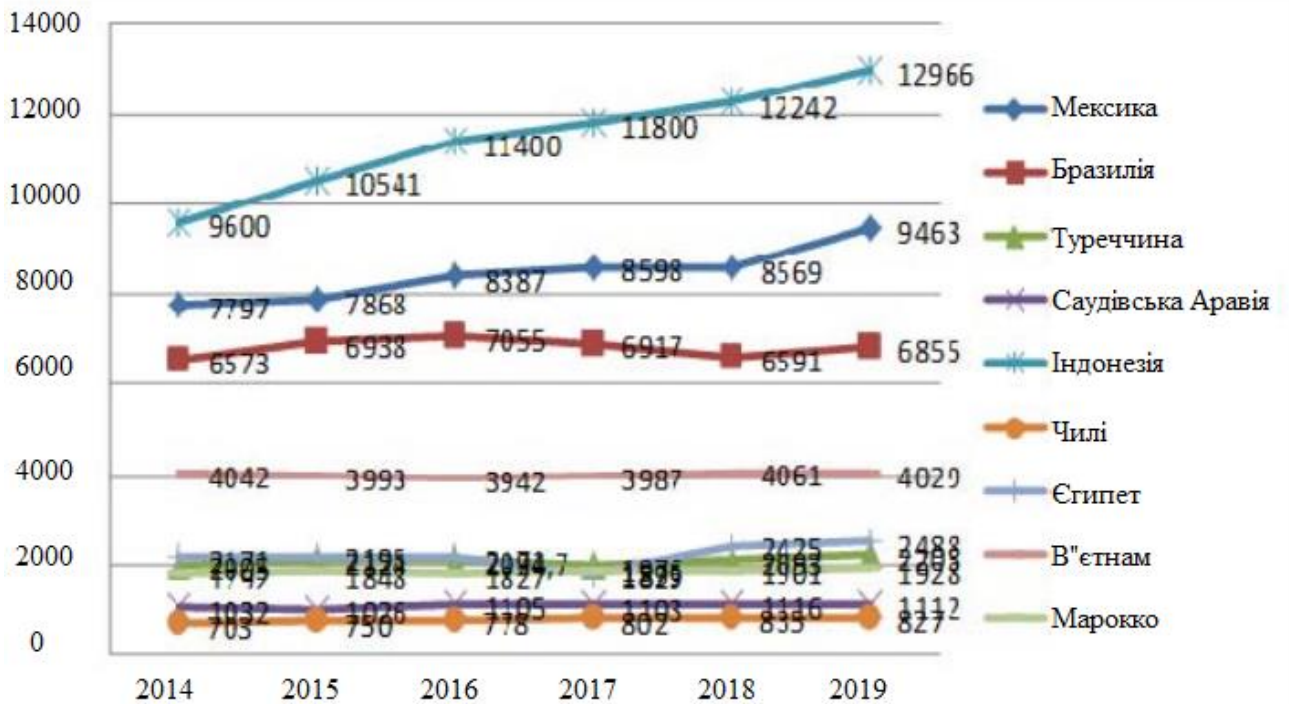

Рис. 2.12. Динаміка внеску в загальну зайнятість країн з високим показником працевлаштованих у туристичній індустрії у країнах, що розвиваються (тис осіб)

Згідно наведених даних рисунку 2.12 ми бачимо, що у більшості країн кількість зайнятих у сфері туризм нехай не суттєво, проте зростає. Так, за останні 5 років була постійна динаміка збільшення кількості працевлаштованих в індустрії туризму в Індонезії, Мексиці, Єгипті та інших країнах. Зокрема, в Індонезії, пропри і так значну кількість працюючих в туристичній індустрії їх кількість зросла на 50 % і досягла 12 млн зайнятих.

При тому є і такі країни, що розвиваються у яких туристична індустрія не спричиняла збільшенню кількості зайнятих у цій сфері національної економіки. До таких країн відноситься В'єтнам, Саудівська Аравія та інші, де не спостерігалось динаміки росту.

Отже, в багатьох країнах є туризм є визначальною галуззю для працевлаштування. Для ґрунтовнішого аналізу впливу міжнародного туризму на зайнятість проведено розрахунки із врахуванням прямої та непрямой

зайнятості. Виключаючи лідерів-гігантів (Китай, Індія), які за рахунок своєї густої (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Динаміка впливу міжнародного туризму на зайнятість у країнах, що розвиваються (2013–2019 рр.)

Країна	Внесок у зайнятість у 2017 р., %		Загальний внесок у зайнятість, тис осіб				2019 р до 2013 р, %
			Рік				
	Прямий	Загальний	2013	2015	2017	2019	
Китай	3,6	10,3	72296	76746	79900	79925	110,6
Індія	5,0	8,0	38077	39634	42673	43689	114,7
Мексика	7,5	16,4	7797	8387	9463	9678	124,1
Бразилія	2,6	7,3	6938	7055	6855	6922	99,8
Туреччина	1,6	7,4	2005	2095	2205	2443	121,8
Південна Корея	2,1	5,3	1416	1440	812	934	66,0
Індонезія	3,7	10,0	9600	11400	12242	13089	136,3
Гонконг	4,9	14,5	655	604	557	592	90,4
ОАЕ	4,9	9,5	502	561	586	579	115,3
Сінгапур	4,6	8,8	295	310	323	331	112,2
Чилі	3,4	10,2	703	778	835	827	117,6
Ізраїль	1,9	6,4	229	232	244	251	109,6
Єгипет	3,9	8,5	2171	2171	2425	2503	115,3
Катар	4,9	9,2	106	161	175	198	186,8
Туніс	6,3	13,0	506	438	464	517	102,2
Бахрейн	4,0	9,4	53	58	58	88	166,0
Камерун	2,6	6,0	685	645	605	675	98,5
Замбія	1,9	5,3	189	299	314	322	170,4
Малаві	3,0	6,7	436	479	524	525	120,4

Джерело: розраховано на основі [83].

Наведені дані свідчать, що у переважній більшості країн, що розвиваються кількість зайнятих у галузях пов'язаних із туризмом протягом досліджуваного періоду зростає. Виняток становить лише Камерун, Гонконг та Бразилія, у яких хоч не суттєво, проте відбулось зменшення чисельності зайнятих у туризмі, при тому досить суттєво скорочено зайнятість у туристичній індустрії Південної Кореї, показник скорочення становить 34 %.

При тому зворотні процесі спостерігаються у Катарі, де збільшено зайнятість у галузях пов'язаних із туризмом збільшилась на 86 %, а також Бахреїні (66 %) та Замбії (70,4 %). Проте варто зазначити, що загальна кількість зайнятих у туризмі цих країн є не суттєвою.

Окремо варто відмітити тенденції країн-гігантів таких як Китай, Мексика та Індонезія. У них у відносних величинах зростання зайнятості було не значним, на рівні понад 10 % (в Індонезії – 36 %), проте в абсолютних величинах, кількість працівників задіяних в сфері туризму збільшилась на 7, 5 та 4 млн осіб, відповідно.

Як бачимо із наведених розрахунків значну кількість додаткових робочих місць за рахунок прямого і загального внеску створено у Мексиці (+1,9 млн осіб), Туреччині (+440 тис осіб), Чилі (+124 тис осіб), Єгипті (+330 тис осіб) та багатьох інших країнах, що розвиваються.

Багатогранність світу об'єднує усі країни і надає можливості вивчати та узагальнювати найкраще, що можуть сформувати та напрацювати локальні культури та території, особливо це актуально для країн, які відносяться до тих, що розвиваються. Це сприятиме появі нових місць праці, також дає можливість людям забезпечувати кращий рівень життя, генерувати наявні та додаткові ресурси для захисту історико-культурної спадщини та також навколишньо-природнього середовища,. Міжнародний туризм сприяє не лише соціально-економічному зростанню, додатковій зайнятості, а також зміцненню миру в усьому світі.

РОЗДІЛ 3.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

3.1. Перспективи розвитку міжнародного туризму в контексті сталого розвитку

У нинішніх умовах глобалізації й інтернаціоналізації туристична індустрія посідає значне місце у світовому економічному просторі, адже є не лише прибутковою сферою діяльності, а також і засобом міжкультурної комунікації людей із різних держав та регіонів світу, формування у них світогляду та усвідомлення перспектив розвитку людства.

При врахуванні цілей сталого розвитку, що були сформульовані ООН зазначимо, що переважна більшість цілей сталого розвитку ООН має вплив на зовнішнє середовище. Це середовище має безпосередній контакт щодо використання природних ресурсів, в тому числі із врахуванням людського чинника.

Зазначимо, що глобалізований світ розвивається нерівномірно і значна кількість країн взагалі не відповідають сталому розвитку. Більше того, поступово поглиблюється відставання слаборозвинених країн відносно розвинутих як в економічному так і в соціальному та екологічному розвитку. Головною причиною, яка виступає обмежувальним чинником щодо розвитку, а на противагу поглиблює диференціацію є недостатність фінансового ресурсу, та недоступність залучення нових технологій. Це все насамперед спричинено різноманітністю політичних і економічних цілей глобального масштабу.

Створення моделі динамічного розвитку окремих частин міжнародного туристичного ринку за рахунок певних складових сталого розвитку доцільно реалізовувати із врахуванням пріоритетних напрямів розвитку туристської індустрії на світовому рівні та їх прогнозів на перспективу. В результаті прогнозування розвитку національної економіки країн, що було проведено на

базі використання матеріалів наукового аналізу було визначено найбільш суттєві чинники туристичної індустрії, які впливають на ВВП країни, що розвиваються.

Застосування принципу сталого розвитку є достатньо ефективним способом, при використанні якого буде збережено туристичні напрями від соціального, культурного та екологічного занепаду. Правильно та раціонально сформована діяльність у сфері міжнародного туризму сприятиме збільшенню доходів громадян та зростанню бюджетів громад та країн. Також вона може стати джерелом примноження багатств країн, що розвиваються, на основі сталого розвитку.

Один із можливих варіантів розвитку концепції сталого міжнародного туризму як основи підвищення конкурентоспроможності, а також з урахуванням вищевикладених факторів, можливо застосування концепції мозаїчного екорозвитку.

Дана концепція пропонує реалізацію принципів сталого розвитку в невеликих географічних регіонах країн, коли після їх достатнього розвитку вони будуть поступово розширюватися, так що в довгостроковій перспективі охоплять всю територію країни. Екологічний простір має виглядати у вигляді шахівниці, що чергує великі ділянки територій сільськогосподарського призначення з меншими областями, виділеними під промисловість, різні категорії інфраструктури, парків та природних заповідників. Це складне чергування неминуче виникне через нерівномірний просторовий розподіл природних ресурсів та застосовуваних економічних, соціальних та екологічних критеріїв. В рамках цієї діяльності, екологія та біо-економіка можуть забезпечити оригінальні територіальні рішення, що відповідають галузевим особливостям.

Не існує єдиної та застосовної у будь-яких обставин моделі стійкого туризму. Туризм робить свій внесок у сталий розвиток територій, оскільки самі території є частиною інтерактивної, інтегрованої та

відповідальної у питаннях економіки, соціального стану та природи середовищем, від якої території залежать.

Загалом поради щодо сталого розвитку міжнародної туристичної діяльності та практики управління сталим розвитком використовуються щодо усіх напрямів туризму й усіх видів туристичних напрямків, включаючи різноманітні складові туризму, включаючи масовий туризм. Принципи сталого розвитку стосуються еколого-економічних та соціокультурних чинників розвитку туристичної індустрії, і між вказаними вимірами слід дотримуватися відповідного балансу, щоб гарантувати його довготривалу стабільність.

Отже, концептуально стійкий міжнародний туризм повинен:

1) забезпечувати збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу, який є важливим чинником розвитку туристичної індустрії, підтримки значних екологічних процесів і сприяння збереженню природних ресурсів і біорізноманіття;

2) поважати соціокультурні характеристики приймаючих громад, зберігати їх усталену та існуючу соціокультурну спадщину, та сприяння міжнаціональному та міжкультурному порозумінню та толерантності;

3) забезпечувати життєздатні довготермінові економічні засоби шляхом надання соціально-економічних переваг всім суб'єктам, які справедливо розподілені, включаючи стабільну зайнятість, а також можливості отримати доходи та соціальний захист у приймаючих територіях, завдяки скороченню бідності населення.

Забезпечення сталої туристичної діяльності потребує поінформованої участі усіх заінтересованих сторін, в тому числі потужного політичного менеджменту для забезпечення широкої участі та згоди. Формування сталого розвитку туристичної індустрії є безперервним процесом та потребує постійної перевірки впливів, впровадження необхідних профілактичних та/або коригувальних заходів, коли це необхідно.

Сталий розвиток міжнародного туризму також має забезпечувати достатній рівень задоволення користувачів туристичних послуг та гарантувати отримання нового досвіду для туристів, збільшуючи їх розуміння питань сталого розвитку та сприяючи сталому туризму серед них.

Отже, сталий розвиток виступає одним із елементів конкурентоспроможності туристичної галузі будь якої країни. Слід розуміти, що є інші елементи. Конкурентоспроможність виступає якимось штучним індикатором, який завжди відображає стан туристичної індустрії. Туристична територія може мати такі ресурси, які виводитимуть її до переліку високо конкурентоспроможних, проте попит на туристичні послуги може виявитися дуже низьким. І навпаки, туристична галузь, що не має високих показників конкурентоспроможності чи сталого розвитку, може очікувати на високий туристський попит (особливо за політики протекціонізму, закритих монополістичних чи олігополістичних ринках). Тобто сталий розвиток є необхідною, але не достатньою умовою підвищення конкурентоспроможності світової туристичної індустрії.

Доведено, що сталий розвиток веде до підвищення туристської конкурентоспроможності. У процесі проведення розрахунків виявлено фактично функціональну залежність туристичної конкурентоспроможності від сталого розвитку. Що стосується взаємозалежності сталого розвитку та туристської конкурентоспроможності то слід наголосити на наявності синергетичного ефекту, який має стимулювати дестинації до активнішої уваги до питань сталості розвитку.

3.2. Шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності туристичної індустрії країн, що розвиваються

Організаційно-економічні та управлінські заходи, щодо посилення конкурентоспроможності туристичної індустрії зводяться до формування системи показників, які забезпечують важливість туристичного продукту

країн на міжнародному ринку, а також з'ясування оціночних суджень про послуги-аналоги, що продукуються конкурентами. Вивчення заходів конкурентів щодо вдосконалення аналогічних послуг, з якими вони присутні на туристичних ринках та здійснення заходів, які надають переваги в порівнянні з конкурентами.

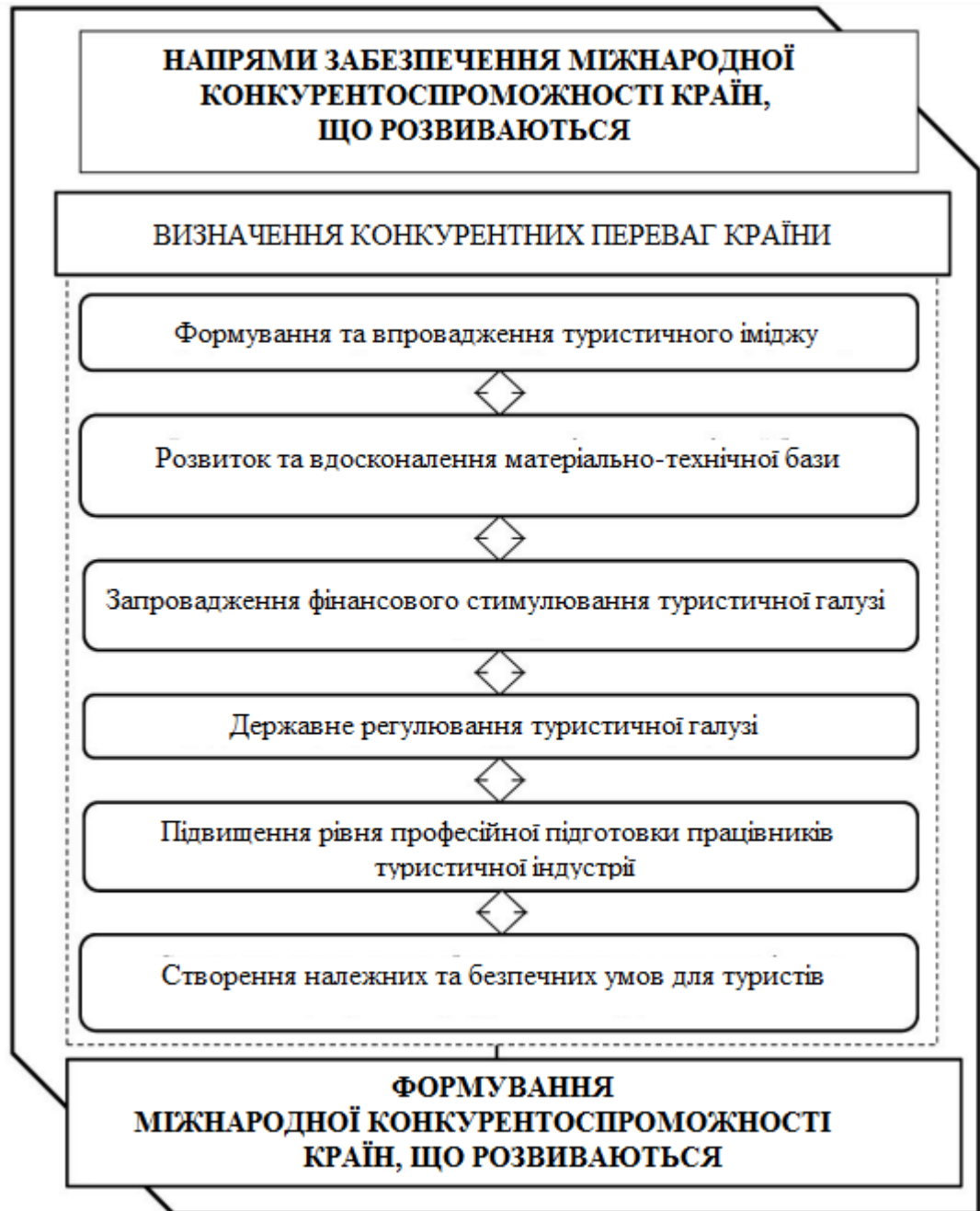

Рис. 3.1. Елементи формування міжнародної конкурентоспроможності країн, що розвиваються

Саме тому, особливої актуальності набувають комплексні заходи підвищення конкурентоспроможності туристичних галузей країн, що розвиваються. Це можна реалізовувати за рахунок визначення конкурентних переваг для підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн, що розвиваються (рис.3.1.).

Зазначимо, що отримання конкретного результату вимагає впровадження стабільно-позитивного іміджу туристичної індустрії та загалом країни, що відноситься до тих, що розвивають, оновлення та покращення матеріально-технічного забезпечення туристичних організацій, фінансове забезпечення туристичного сектора економіки та суміжних галузей, формування сприятливого середовища та реалізації фактичного туристичного потенціалу щодо функціонування цієї галузі країни на основі інституційної підтримки, мінімізації диспропорцій та покращення фахової підготовки спеціалістів усієї туристичної індустрії країни, формування необхідних та гарантованих умов для користувачів туристичних послуг, що знаходяться у визначеній туристичній країні.

Визначення конкурентних переваг галузі туризму будь-якої країни, що розвивається створює основу для розуміння перспективних напрямів і завдань, які постають перед туристичною галуззю.

З вище обґрунтованого випливає, що туристичний імідж країни здатний впливати на поведінку різних учасників туристичної індустрії, формування цим її туристичної конкурентоспроможності на багатьох базових рівнях. Тому для створення туристичного іміджу країни, доцільно здійснити управлінські дії, що взаємопов'язані із збільшенням туристичного потенціалу країни.

Туристична привабливість країн, що розвиваються є залежною від наявного матеріально-технічного забезпечення структур задіяних у продукуванні послуг туризму, що визначає стан та якість туристичного товару та послуги. Одночасно невідповідність якості пропонованих послуг

міжнародним туристичним стандартам забезпечить зниження конкурентоспроможності міжнародного туризму.

Важливо також враховувати стан транспортної інфраструктури для забезпечення достатнього рівня туристичної конкурентоспроможності, яка також має відповідати сучасним світовим умовам та стандартам транспортування та рівня безпеки. Для забезпечення необхідного рівня якості транспортної інфраструктури доцільно формувати якісні транспортні послуги, та їх недостатню цінність. Отже, це може бути реалізовано за рахунок державного регулювання через стандартизовані нормативні та тарифні методики або за рахунок формування договорів між туристичними структурами країни та державними та корпоративними транспортними компаніями.

Успішна та ефективна діяльність туристичних компаній країни, що розвивається є можливою за достатнього фінансового забезпечення. Головною метою якого має бути створення якісного інфраструктурного середовища для залучення і перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення необхідного туристичного потенціалу країни. Надання та розподіл фінансових ресурсів у туристичну індустрію регіону забезпечить формування дуже важливих напрямів розвитку, таких як:

- просування вітчизняного туристичного продукту;
- формування інвестиційно-привабливих проєктів, що пов'язані із вдосконаленням туристичної інфраструктури;
- провадження привабливої та ефективної рекламно-інформаційної діяльності;
- запровадження національних та міжнародних заходів туристичного спрямування.

Зауважимо, що фінансовий базис туристичної галузі характеризується наявністю багатьох специфічних особливостей, які пов'язані з механізмами її діяльності. Завдяки фінансовій підтримці дотичних сфер до туристичної діяльності, посеред яких є різні заклади відпочинку, розваг, готельного та

ресторанного бізнесу, обслуговування транспортних засобів і транспортної інфраструктури, забезпечується соціально-економічний ефект, що полягає у використанні сучасної інфраструктури міжнародного туристичного бізнесу не лише туристами, а й місцевими жителями.

Фінансування туризму, як галузі, державою залежить, насамперед, від місця та ролі цієї галузі в національній економіці. Ґрунтуючись на світовій практиці, можна переконливо вказувати, що у більшості країн головним фінансистом цих заходів є саме держава. При тому, важливою складовою фінансового забезпечення туристичної індустрії є фінансова допомога малого та середнього бізнесу, який досить часто має значні проблеми для власного розвитку.

Достатньо важливим чинником конкурентних переваг розвитку та функціонування туристичної інфраструктури будь-якої країни, що розвивається є рівень покращення фахової підготовки персоналу задіяного у туристичній індустрії. Покращення професіоналізму персоналу туристичної сфери є одним з головних заходів, які здійснюється державою та бізнесовими структурами.

Нинішній етап розвитку туристичної індустрії має поступово зростаючі складності щодо завдань та вимог, які постають перед співробітниками сфери туризму. Саме тому, на нашу думку, є важливим оновлення керівного складу не лише органів місцевого самоврядування, але й управлінських кадрів державних органів.

Щоб відповідати сучасним вимогам та стандартам якості обслуговування, персонал туристичних підприємств та організацій має знати декілька іноземних мов, та володіти діловим етикетом спілкування, комп'ютерною грамотою, бути готовим постійно вдосконалювати та поглиблювати свої спеціалізовані уміння та знання пов'язані із туризмом. На сьогодні в умовах кризи, спричиненої пандемією, не варто недооцінювати суттєвий вплив кадрового забезпечення щодо розвитку сфери міжнародного туризму.

Достатньо висока якість надання туристичних послуг є неможливою без наявності в туристичній індустрії країни сукупності економічних, соціальних та інших чинників, які враховують інтереси жителів країн, які відвідують туристи. Забезпечення безпечного середовища для відпочинку туристів є невід'ємною конкурентною перевагою визначеної стратегії міжнародної туристичної конкурентоспроможності.

Доцільно формувати позитивний імідж країни, її туристичної індустрії завдяки підвищенню рівня життя населення, здійсненню бюджетної підтримки структур, задіяних в туристичній індустрії, зміцненню та розгалужуванню матеріально-технічного забезпечення цієї галузі, створенню належних умов в туристичному секторі країни для успішного функціонування галузі завдяки державній підтримці та регулюванню туризму, підвищенню кваліфікації персоналу туристичної галузі, забезпеченню належних умов туристів для безпечного та комфортного перебування в туристичних закладах країни. Таким чином, системне та комплексне виконання усіх вищенаведених елементів, що сприятимуть міжнародній туристичній конкурентоспроможності країн створить передумови для підвищення загальної конкурентоспроможності країн.

3.3. Напрями інтеграції туристичної галузі України до міжнародного ринку

Попри те, що Україна активно здійснює інтеграційні процеси у сфері послуг загалом, вплив міжнародної туристичної діяльності на вітчизняний економічний розвиток може бути важливим компонентом, який пришвидшить соціально-економічне зростання та активізує процеси детінізації. Враховуючи, що наша країна за багатьма методиками входить у групу тих, що розвиваються, вітчизняний туристичний потенціал є суттєвим і не застосовується у достатній мірі.

Зазначимо, що на сьогодні є дуже важливим проведення оцінки впливу інтеграційних процесів України до глобалізованого ринку туристичних послуг та показників її сталого розвитку. Серед інших країн, що розвиваються Україна має ряд позитивних характеристик, частина з яких є аналогічною тих, що мають сусідні країни, зокрема:

- зручне економіко-географічне розміщення на перехресті важливих транспортних шляхів, значна наближеність споживачів до туристичних дестинацій;

- нераціональне застосування потенціалу туристичного ринку;

- різноманітним багатством наявного природного середовища, унікальністю багатьох історико-архітектурних пам'яток;

- поєднання різноманітних дестинацій;

- подібність перетворення національної економіки на засадах незатратних технологій.

В сучасних умовах, особливо в результаті кризи, яка була спричиненою пандемією COVID-19 оцінка обсягу сформованих туристичних потоків, їх динаміка, визначені географічні умови та вплив на економічні та соціальні показники може визначити головні інструменти для підвищення соціально-економічного розвитку і поетапного нарощування інтеграції цієї галузі до міжнародної системи туризму.

До сьогодні вченими сформульовано чимало підходів та рекомендацій щодо туристичної інтеграції України у світовий ринок міжнародного туризму. На сьогодні сформовано універсальний інтеграційний механізм впливання туристичної індустрії України до міжнародного ринку. Основою цього механізму є сучасні підходи конкурентоспроможності вітчизняної туристичної сфери (рис. 3.2).

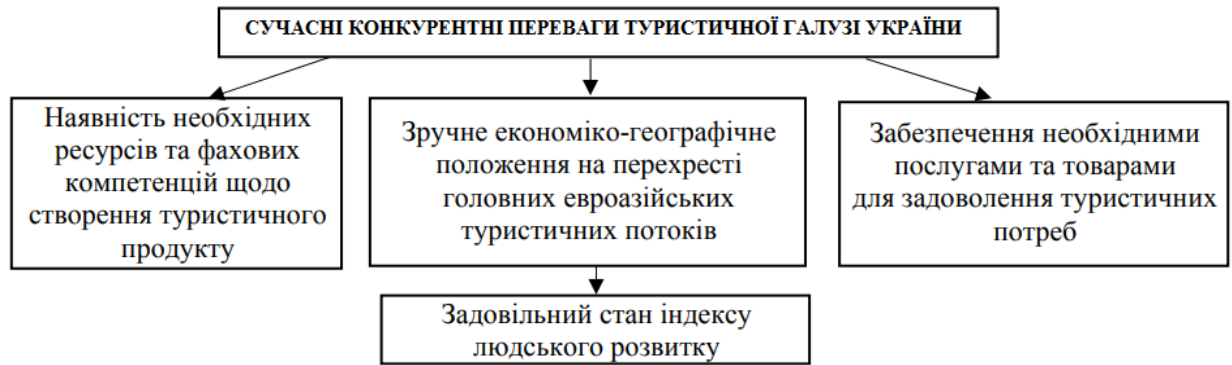

Рис. 3.2. Конкурентні переваги туристичної галузі України

Зазначимо, що попри значну кількість переваг, які має на сьогодні туристична галузь національної економіки України, фактично є наявними і чимало загроз. Ці загрози загалом стримують розвиток туристичної галузі, Насамперед до них відносимо недостатній рівень залучення здобутків науково прогресу до туристичної галузі та інші (рис. 3.3).

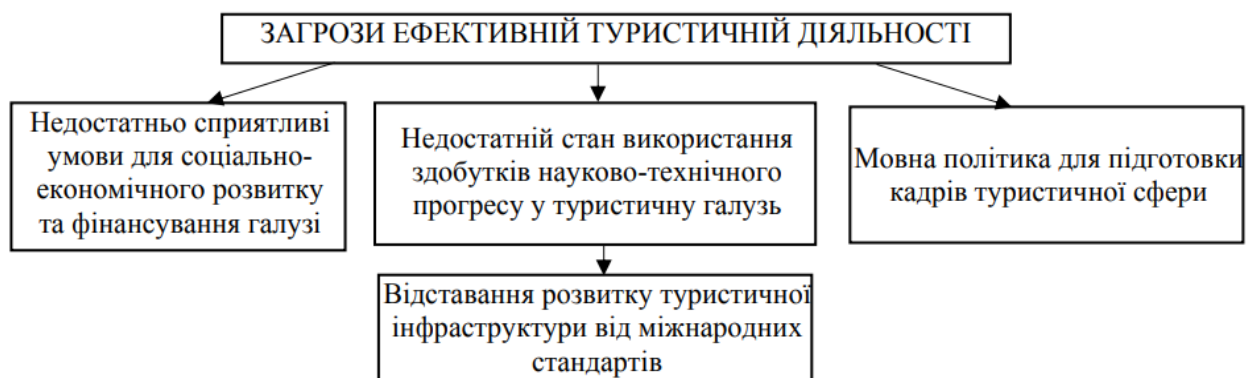

Рис. 3.3. Наявні загрози ефективного функціонування туризму в Україні

Таким чином, суть інтеграційного механізму вливання туристичної галузі України до міжнародного ринку передбачає різноманітні заходи, які передбачають деякі складові, зокрема: нормативно-правові, інституційно-управлінські, соціально-гуманітарні, інформаційно-інноваційні та логістичні. Додатково варто відзначити, що на сьогодні вітчизняна туристична індустрія характеризується відсутністю системного підходу щодо аналізу поточного стану досліджуваної галузі та виявлення негативних тенденцій і пошуку напрямів їх вирішення з метою генерування ідей розвитку туризму. Для ґрунтовнішого розуміння стану та перспектив вітчизняної туристичної індустрії нами проведено її SWOT аналіз (табл. 3.).

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз туристичного потенціалу України

<i>СИЛЬНІ СТОРОНИ</i>	<i>СЛАБКІ СТОРОНИ</i>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сприятливе геополітичне розташування та кліматичні умови; ✓ Значна історико-культурна спадщина; ✓ Наявність диверсифікованих природних та рекреаційних ресурсів; ✓ Етнічна строкатість; ✓ Забезпеченість матеріально-технічною базою; ✓ Географічне положення України у центрі Європи; ✓ Активізація конкуренції серед українських туристичних операторів; ✓ Достатній рівень розвитку культури відпочинку населення. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Сезонність туристичного продукту; ✓ Недостатнє інвестиційне забезпечення інфраструктури туризму; ✓ Недостатнє бюджетне фінансування заходів, які спрямовані на розвиток туристичної та курортної сфери країни; ✓ Диспропорція між ціною та якістю туристичного продукту; ✓ Нестабільність природно-екологічного стану країни; ✓ Проблема накопичення та утилізації відходів виробництва та споживання; ✓ Застарілість та зношеність історико-культурних пам'яток; ✓ Низький рівень: розвитку транспортної інфраструктури; інформаційних технологій; ✓ Невідповідність якості послуг, які надаються світовим туристичним стандартам; ✓ Наявність мовного бар'єру серед населення країни; ✓ Негативні податкові умови для розвитку малого та середнього бізнесу; ✓ Туристична пропозиція є нерівномірною в географічному відношенні;
<i>МОЖЛИВОСТІ</i>	<i>ЗАГРОЗИ</i>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Зниження цін на туристичні послуги, за рахунок діяльності в Україні європейських туристичних операторів; ✓ Розробка інвестиційних програм для удосконалення туристичної сфери; ✓ Збільшення різних туристичних напрямів (зелений, екстремальний, історичний та ін.); ✓ Розвиток маркетингової політики в туристичній галузі; ✓ Застосування якісної реклами з метою інформування інших держав про Україну в якості туристичного регіону; ✓ Розвиток інформаційних систем у туристичній галузі; ✓ Реалізація транскордонного співробітництва у туристичній галузі ✓ Підтримка внутрішнього туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Нестабільний економічний стан держави; ✓ Поступове збільшення ціни на туристичні послуги, зменшення туристичної активності населення; ✓ Зміна кліматичних умов; ✓ Природні катаклізми; ✓ Наявність конкуренції серед країн, які мають суміжні туристично-рекреаційні дані; ✓ Нестабільність політичної ситуації в країні.

Деталізація та систематизація наявних проблем функціонування вітчизняної туристичної галузі сприятиме усуненню негативних тенденцій, що на сьогодні поглиблені світовою кризою, та які стримують формування та ефективний розвиток туризму як важливої галузі національної економіки.

Туристична індустрія є складною та багатогранною економічною системою, яка включає чимало різноманітних елементів від функціонування кожного із яких залежить загальна її ефективність. Окремо варто розглядати нормативно-правові, управлінські, гуманітарні та соціальні, а також інноваційно-інформаційні та логістичні складові розвитку туристичного бізнесу, які нами представлені і систематизовані з окремою деталізацією на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Інституційне середовище міжнародного ринку туристичних послуг

Основні причини та перешкоди для покращення інституційного середовища міжнародного туристичного ринку є роз'єднаністю функцій управління та координація туристичної діяльності в окремих країнах, недостатні ресурсно-методичні та незадовільні наукові підтримка туристичної діяльності. Обсяги фінансування для створення туристичної представництва у країнах, що розвиваються, відсутність регіональних представництв туристичних установ, відсутність необхідних інтересів та науково обґрунтованих державних та міжнаціональних програм розвитку мережі туристико-інформаційних центрів.

За результатами порівняльного аналізу можна стверджувати, що законодавство та інституційна підтримка ринку туристичних послуг в окремих країнах значно відрізняється інституційним забезпечення туристичного сектору багатьох країн, серед яких є ті, де вона більш ефективна, а є й такі де досить відстала.

Щоб сформувати ефективне інституційне середовище міжнародного ринку послуг туризму необхідно реалізувати чимало заходів спрямованих на збільшення ефективності існуючих інститутів та створення нових із врахуванням сучасних тенденцій розвитку інституційного середовища.

Варто зазначити, що вкрай важливим є правильне поєднання інститутів, які формують сприятливе середовище для стимулювання розвитку туристичної галузі. При тому дуже важливим є формування спеціального механізму в контексті інтеграційних процесів, які на сьогодні є дуже актуальними в Україні і які сприяють покращенню туристичного іміджу України і для сприяння розвитку національної економіки. На основі врахування світового досвіду та проведеного нами дослідження нами запропоновано цілісний механізм інтеграції вітчизняної туристичної галузі, який зображено на рис. 3.5.

Запропонований механізм інтеграції вітчизняної туристичної галузі до світового ринку є узагальненим баченням комплексної структури що включає економічну, організаційну та інформаційну підтримки.

Рис. 3.5. Механізм інтеграції вітчизняної туристичної галузі до міжнародного ринку

Таким чином, вітчизняна туристична індустрія завдяки врахуванню закономірностей міжнародного туризму та досвіду інших країн може стати вагомим інструментом економічного зростання України. Окремо зазначимо, що враховуючи децентралізаційні процеси, які відбуваються в Україні протягом останніх років місцеві громади спроможні самостійно сприяти розвитку місцевого туризму. На державному рівні має бути сформовано єдину туристичну політику на основі закономірностей та тенденцій міжнародного туризму.

РОЗДІЛ 4.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ПРИ НАДАННІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

При наданні туристських послуг повинен бути забезпечений прийнятний рівень ризику для життя й здоров'я туристів як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях (стихійних лихах, пожежах і т.п.), що виникають у країні подорожей. Ризик для життя й здоров'я людини в туристсько-екскурсійному обслуговуванні виникає в умовах:

- наявності джерел ризику;
- прояву даного джерела на небезпечному для людини рівні;
- схильності людини до впливу джерел небезпеки.

Шкідливі чинники, іншими словами чинники ризику в туризмі можуть бути класифіковані в такий спосіб: безпека травм; вплив навколишнього середовища; пожежонебезпека; біологічні впливи; психофізіологічні навантаження; небезпека випромінювань; хімічні впливи; підвищена запиленість і загазованість; інші чинники ризику; специфічні чинники ризику.

Травмонебезпечність може виникнути в результаті переміщення механізмів, предметів і тіл; внаслідок складного рельєфу місцевості; пересування гірських порід (каменепадів, селів, лавин); несприятливих ергономічних характеристик використовуваного туристського спорядження й інвентарю, що спричиняють травми (тісне спортивне взуття, невдала конструкція кріплення гірських лиж, вузькі лямки рюкзаків і т. п.); небезпечних атмосферних явищ (статична електрика, блискавки, град і т.п.).

Зниження травмонебезпечності забезпечується:

- захисними пристроями й огороженнями при використанні рухливих механізмів, предметів, небезпечних ділянок території (підйомників, канатних доріг, ділянок зсувів у горах, біля водойм, гірськолижних трас і т.д.);

- використанням засобів індивідуального захисту (страхувальних мотузок, обв'язок при перетинанні складних ділянок туристського маршруту, головних шоломів, льодорубів, гаків та іншого страхувального спорядження);
- дотриманням ергономічних вимог до туристського спорядження й інвентарю;
- дотриманням вимог будівельних норм і правил до житлових і громадських будинків та вимог відповідних нормативних документів до технічного стану транспортних засобів, використовуваних для перевезень туристів (екскурсійних автобусів, плавзасобів, пасажирських поїздів і т.д.);
- дотриманням правил експлуатації використовуваного інвентарю й устаткування (ліфтів, підйомників, візків та ін.), забезпечуючи їх безпечну роботу;
- інформуванням, що попереджує туристів про чинники ризику; запобіжні заходи щодо травм і про вживання екстрених заходів у випадку одержання травми.

Вплив навколишнього середовища обумовлено підвищеними або зниженими температурами навколишнього середовища, вологістю й рухливістю повітря в зоні обслуговування туристів, різкими перепадами барометричного тиску. Показники мікроклімату в приміщеннях обслуговування туристів (у спальних кімнатах і клубних залах, у приміщеннях харчування, кафе, барах і ресторанах та ін.), а також у транспортних засобах повинні відповідати встановленим санітарно-гігієнічним вимогам (ДЕРЖСТАНДАРТ 12.1.005-88. «Система стандартів безпеки праці. Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до повітря робочої зони»).

Попередження шкідливих впливів даного чинника ризику забезпечується:

- вибором сприятливої пори року, доби для проведення туристського заходу;
- раціональним проектуванням траси туристського маршруту;

- врахуванням погодних особливостей регіону;
- спорудженням на трасах туристських маршрутів укриттів від непогоди;
- оснащенням приміщень і транспортних засобів пристроями кондиціонування й вентиляції, дезодорації повітря, опалення, автоматичного контролю й сигналізації;
- забезпеченням відповідного екіпірування туристів, включаючи засоби індивідуального захисту;
- своєчасним інформуванням туристів про реальні й прогнозовані умови на маршруті (у тому числі кліматичні умови).

Пожежебезпечність. Номенклатура вимог і показників із забезпечення безпеки туристів від впливу даного чинника ризику й методи їхньої перевірки здійснюються відповідно до ДЕРЖСТАНДАРТУ «Система стандартів безпеки праці. Пожежна безпека. Загальні вимоги».

Експлуатацію об'єктів обслуговування необхідно здійснювати в строгій відповідності до вимог правил пожежної безпеки й інших затверджених нормативних документів.

Біологічні чинники (патогенні мікроорганізми й продукти їхньої життєдіяльності; мікроорганізми, а також отрутні рослини, плазуни, комахи й тварини, що є переносниками інфекційних захворювань, викликають опіки, алергійні й інші токсичні реакції).

Вплив даних чинників ризику на туристів попереджається:

- дотриманням установлених санітарних норм і правил обслуговування;
- застосуванням устаткування й препаратів для дезінфекції, стерилізації, дератизації;
- використанням знаків безпеки й необхідного маркування на предметах оснащення й спорудженнях, використовуваних при обслуговуванні туристів (посуду, кухонного інвентарю, у т.ч. для приготування їжі в поході, місць водозабору, колодязів та ін.);

- проведенням попередніх і періодичних медичних оглядів обслуговуючого персоналу; необхідних профілактичних щеплень і дезінфікуючої обробки спорядження відповідно до вимог міжнародних медичних норм;

- інформуванням, що попереджує туристів про небезпечних тварин, риб, плазунів, рослин, ареали поширення яких збігаються з туристським маршрутом, про те, як уникнути небажаних контактів і які екстрені заходи варто почати у випадку одержання травми (контакту).

Психофізіологічні чинники ризику. Виключення або зниження впливу психофізіологічних чинників ризику (фізичних і нервово-психічних перевантажень) досягається раціональною побудовою програми обслуговування туристів, графіків переміщення по маршрутах, що передбачає достатні умови для нормальної життєдіяльності людини (сну, прийому їжі, задоволення санітарних і побутових потреб), врахуванням психофізіологічних особливостей туристів при формуванні туристської групи та дотриманням ергономічних вимог до використовуваного туристського спорядження й інвентарю, транспортних засобів, меблів.

Небезпечними випромінюваннями є: підвищений рівень ультрафіолетового й радіологічного випромінювання.

Попередження небезпеки ультрафіолетової радіації на туристських маршрутах забезпечується:

- інформуванням туристів про вплив ультрафіолетового випромінювання на здоров'я людини;

- використанням засобів індивідуального захисту (захисних масок; кремів; одягу, що закриває тіло, руки, ноги туристів; захисних від сонця окулярів).

Необхідно враховувати дію даного чинника ризику при плануванні графіка руху по маршруту (по відкритих, незатінених ділянках маршруту в гірських, водних, лижних та інших походах).

Туристські маршрути допускається прокладати й експлуатувати тільки в місцевостях зі сприятливими характеристиками радіологічного стану.

Хімічні чинники ризику (токсичні, подразнювальні). Для запобігання дії даних чинників ризику в обслуговуванні туристів необхідно:

- проводити регулярний контроль вмісту шкідливих хімічних речовин у повітрі, воді, ґрунті, продуктах харчування й інших біологічних середовищах;

- здійснювати будівництво й розміщення об'єктів для обслуговування туристів у сприятливому, щодо дії хімічних чинників ризику, середовищі;

- застосовувати препарати для дезінфекції в строгій відповідності з інструкцією з використання, крім можливості контактів туристів із цими засобами.

Підвищена запиленість і загазованість. Допустимий рівень шкідливих речовин у повітрі зон обслуговування туристів, приміщень, транспортних засобів повинен бути не вище, ніж встановлено загальними санітарно-гігієнічними вимогами до повітря робочої зони, а також іншими санітарними нормами й правилами. Безпека забезпечується дотриманням вимог до оснащення приміщень, транспортних засобів вентиляцією з очищенням повітря.

Інші чинники ризику. До цих чинників ризику належать небезпеки, пов'язані з відсутністю необхідної інформації про послугу та її номінальні (запроектовані) характеристики. Необхідно передбачати:

- надання туристам достатньої інформації про реалізовані туристські послуги відповідно до вимог, встановлених діючою нормативною документацією (вимогами до змісту Інформаційного листка до туристської путівки, Технологічної карти подорожі, Технологічної карти екскурсії; а також відомостями про основні характеристики цих послуг; умовами обслуговування);

- проведення для туристів необхідних інструктажів із безпеки, що враховують специфіку виду туристського маршруту.

Специфічні чинники ризику в туризмі обумовлені:

- можливістю виникнення природних і техногенних катастроф у зоні розміщення туристського підприємства або маршруту, а також інших надзвичайних ситуацій (у тому числі пов'язаних зі станом громадського порядку в районі обслуговування туристів);

- технічним станом використовуваних об'єктів (туристських готелів, баз, кемпінгів, канатних доріг і підйомників, туристських трас, у тому числі гірничо-пішохідних, лижних, гірськолижних, водних, верхівкових і в'ючних тварин, різноманітних транспортних засобів, у тому числі велосипедів, маломірних і гребних суден);

- складним рельєфом місцевості (річковими порогами, гірськими схилами, моренними, скельними, льодовими ділянками туристських трас і т.п.);

- рівнем професійної підготовленості обслуговуючого персоналу (інструкторів, екскурсоводів, гідів та ін.);

- підготовкою туристів до пересування по маршруту певного виду й категорії складності (інструктаж, екіпірування й т. п.);

- інформаційним забезпеченням (гідрометеорологічні прогнози; маркування трас туристських маршрутів; вогнища виникаючих стихійних лих; зміна ентомологічної, орнітологічної й іншої ситуацій).

Туристське підприємство повинне мати комплект діючих нормативних документів із забезпечення безпеки туристів і керуватися ними у своїй діяльності. Туристське спорядження й інвентар, застосовувані при обслуговуванні туристів, повинні відповідати вимогам, установленим діючою нормативною документацією на ці види спорядження. У кожному туристському підприємстві повинні бути розроблені й затверджені плани дій персоналу в надзвичайних ситуаціях, що включають взаємодію з місцевими органами управління, які беруть участь у рятувальних роботах.

Керівник туристського підприємства відповідає за підготовленість персоналу до дій у надзвичайних ситуаціях (стихійні лиха, захоплення

заручників і т.д.). Гіди груп повинні бути навчені й фізично підготовлені до ролі охоронця (знешкодження кишенькових злодіїв, вирішення конфліктів у барі або ресторані, захист туристичної групи від здирників і жебраків і т.д.).

Вимоги до безпеки обслуговування для конкретних видів туристських послуг установлюються нормативною документацією на відповідні види послуг: державними стандартами, правилами, статутами, кодексами й ін. Туристські підприємства зобов'язані ознайомити туристів з елементами ризику кожної конкретної туристської послуги й заходами для його запобігання. Інформація, необхідна для туристів з метою охорони їхнього життя й здоров'я, надається завчасно, до початку відпочинку й у процесі обслуговування. Інформація, що забезпечує безпеку життя й здоров'я туристів у процесі обслуговування, надається в порядку, установленому діючою нормативною документацією.

Відповідно до Закону України «Про туризм» у галузі була розроблена і діє «Міжгалузева програма забезпечення захисту та безпеки туристів на 2017- 2022 роки». Ці програми передбачають реалізацію комплексу заходів (додаються), які повинні вирішити питання захисту і безпеки туристів під час мандрівок, отримання ними послуг, а також створення умов для туристів настільки безпечних та такого рівня, що це сприяло б зростанню в'їзних, внутрішніх та виїзних туристичних потоків в Україні, забезпечуючи при цьому збереження та розвиток туристично-рекреаційних ресурсів і туристичної інфраструктури.

Щороку проводиться комплексне обстеження туристсько-рекреаційних об'єктів на предмет дотримання пожежної, екологічної, майнової й особистої безпеки туристів та відпочиваючих. Разом із зацікавленими відомствами проводяться перевірки закладів розміщення туристів з метою виявлення й вжиття відповідних заходів щодо порушень паспортно-візових правил, запобігання незаконному перебуванню громадян, виявлення заборонених предметів і речовин. У курортних зонах України проводяться рейди з метою

вивчення готовності органів внутрішніх справ до забезпечення правопорядку на курортах.

Суб'єкти туристської діяльності регулярно проводять інструктажі стосовно прав та обов'язків туристів, виконання ними митних і прикордонних правил, дій у разі екстремальних ситуацій чи завданої їм шкоди, вимог законодавства країни перебування, оформлення медичного страхування, профілактики травматизму невиробничого характеру тощо. У колективних договорах та угодах передбачено вирішення питань про запобігання аварійності, травматизму та професійним захворюванням. Ці питання розглядаються туристськими підприємствами та організаціями за участю профспілкових організацій. Особлива увага приділяється питанню гарантування безпеки дітей як під час подорожей та екскурсій, так і під час їхнього відпочинку та оздоровлення.

На туристських маршрутах, у місцях гірськолижного відпочинку, лісових і печерних зонах України діють загони державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби пошуку й рятування туристів. Усі перевірки забезпечення безпеки туристів проводяться у відповідності з планами та графіками технічних оглядів (випробувань) будівель, споруд, транспортних засобів, пляжів і міст для купання, туристського спорядження й інвентарю, який видається туристам пунктами прокату, перевірок приготування їжі, перевірок готовності туристів до походів. Контроль безпеки обслуговування туристів здійснюється на основі використання таких методів:

- візуального методу (шляхом огляду відповідних об'єктів; території, по якій проходить траса туристського походу; туристського спорядження й інвентарю та ін.);

- з використанням засобів виміру (виміру станів навколишнього середовища, якості води, повітря; технічного стану траси, піднімальних механізмів, транспортних засобів);

- соціологічних досліджень (шляхом опитування самих туристів та обслуговуючого персоналу);

– аналітичного методу (аналізу змісту документації: паспорта маршруту, медичного журналу огляду туристів, що виходять на маршрут, інших документів; узагальнень результатів усіх інших обстежень).

ВИСНОКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведених нами досліджень можемо зробити наступні висновки:

1. Міжнародний туризм є окремою складовою туризму як галузі світової економіки і його доцільно розглядати також як самостійний вид міжнародних зв'язків. При тому дуже важливим для його нормального функціонування є співробітництво між багатьма країнами, оскільки для успішного функціонування та розвитку міжнародного туризму вкрай важливим є налагодження повноцінних міжнародних зав'язків. Отже, туристична галузь, враховуючи її значний вплив на економічний і соціальний розвиток країни, значну розгалуженість господарських та бізнесових зв'язків потребує суттєвого регулювання, підтримки та системного контролю з боку держави.

2. Будучи складною соціально-економічною системою, міжнародний туризм схильний до впливу з боку багатьох чинників, роль яких у кожен момент може бути різною як за силою, так і за тривалістю впливу на його розвиток. Саме тому їх облік та систематизація є об'єктивно необхідною умовою для забезпечення ефективної туристської діяльності. Загалом усі чинники міжнародного туризму поділяють на зовнішні та внутрішні.

3. Вплив міжнародної туристичної діяльності на сталий розвиток країн, що розвиваються, сформований причинно-наслідковими засадами механізмів та структурно-логічної послідовності їх дій. До цих механізмів необхідно віднести практичне застосування результатів із застосуванням наявних наукових теорій, зокрема порівняльних, абсолютних і конкурентних переваг. Для проведення оцінки впливу міжнародного туризму на економіку будь-якої країни, що розвивається рекомендується використовувати такі методи: метод розрахунку мультиплікаторів туризму, побудова допоміжного розрахунку туризму, побудова економічних моделей (моделі «витрати-випуск», матриці соціального обліку та моделі загальної рівноваги).

4. У системі національних рахунків додана вартість світового продукту зростає відповідно до приросту туристичних потоків. Таким чином, у більшості країн, а особливо тих, які відносяться до країн, що розвиваються стимулювання приросту туристичної індустрії є суттєвим чинником загального економічного зростання. Проте, варто відзначити, що світова пандемія 2019 року суттєво вплинула на стан надання міжнародних туристичних послуг.

5. До 2019 року міжнародна туристична індустрія поступово відіграла все більшу роль і ставала інвестиційно привабливим напрямом вкладання коштів. За некризових умов туризм перетворюється на ключовий чинник соціально-економічного розвитку за рахунок доходів від експорту, створення нових робочих місць і нових підприємств, а також розвитку транспортної та соціальної інфраструктури. За попередні півстоліття до 2020 року туризм розширювався та диверсифікувався, ставши одним з найбільших швидкозростаючих секторів економіки у світі..

6. Проведене дослідження свідчить про нерівномірність розвитку та поширення туристичної індустрії в різних країнах. У острівних країнах, які розміщені в Тихому океані частка туризму у структурі ВВП є значною. У той же час є ряд країн, внутрішній валовий продукт яких є значним, при тому частка туризму є також немалою. Є соціально-політичні чинники та події, що мають величезний вплив на соціально-економічний розвиток країни. До економічних чинників відносяться - накопичення капіталу, техніко-технологічний прогрес та праця. До неекономічних джерел чинників відносять - ефективність влади, політичні й адміністративні системи, культурні та соціальні чинники, географія та демографія. Усі чинники формують коло сучасних детермінант соціального та економічного розвитку країн, що розвиваються.

7. Згідно з інформацією Міжнародного бюро праці близько 150 млн. осіб в усьому світі зайняті в туристичній індустрії та половина з них працює в готельному господарстві. Вказана пропорція різна для різних країн, в тому

числі і для тих що розвиваються. У країнах з нижчим рівнем доходів кількість працівників, зайнятих у готельному господарстві значна, так як праця там має низьку вартість, готелі та готельні комплекси будуються у віддалених місцевостях і при тому вимагають більшої технічної оснащеності. Кількість новостворених робочих місць у туристичній сфері національної економіки, зокрема, в готельному господарстві загалом хоч і значна, проте можливість їх створення визначається величиною інвестицій.

8. Наведені дані підтверджують, що практично усі глобальні цілі сталого розвитку мають відображення у показниках Індексу конкурентоспроможності сектора подорожей та туризму. Це означає, що є тісна інтеграція сфери туризму в систему глобальних стандартів та показників. Використання туристичного потенціалу з використанням принципів досягнення глобальних цілей сталого розвитку, в тому числі і національного соціально-економічного розвитку може бути вагомим інструментом стабільного забезпечення збалансованого економічного розвитку країн, які розвиваються..

Для формування стратегічних напрямів підвищення потенціалу міжнародного туризму нами сформульовано наступні пропозиції:

1. Використання принципів сталості є найефективнішим способом збереження туристичних напрямів щодо деградації у соціальному, культурному й екологічному відношенні. Правильно спланована туристична діяльність може також суттєво збільшити доходи та стати джерелом зростання багатства країн, що розвиваються, за рахунок принципів сталого розвитку.

2. Конкурентоспроможність підприємств туристичної індустрії залежить від елементів врахування екологічної складової та є базовою щодо майбутнього забезпечення екологічної та економічної ефективності діяльності цих підприємства на засадах сталого розвитку. Таким чином, моделювання динаміки розвитку окремих сегментів міжнародних

туристичних послуг в контексті вимірів сталого розвитку має відбуватись на основі зниження негативного впливу щодо навколишнього середовища.

3. За наявності природно-ресурсного, культурно-історичного та екологічного потенціалу туристична галузь економіки може виступати як провідний напрям розвитку міжнародного туризму у країнах, що розвиваються. При цьому, у туристичній індустрії кожної країни має бути розроблено та впроваджено механізми, які б враховували специфічні особливості туристичної галузі окремої країни (культурні, історичні, природні, соціальні тощо).

4. Для ефективного функціонування туристичної індустрії є необхідним стимулювання розвитку інфраструктури в країні та вдосконалення матеріально-технічної бази туристичних підприємств завдяки побудові сучасних туристичних та рекреаційних комплексів або їх модернізації відповідно до світових туристичних стандартів, в тому числі реконструкцій громадських споруд, історичних пам'яток, які пов'язаних з історичними подіями та культурними традиціями.

5. Для успішного й ефективного функціонування туристичної індустрії країни, що розвивається необхідним є її фінансове забезпечення, головною метою якого має бути створення якісного інфраструктурного середовища для залучення і перерозподілу фінансових ресурсів щодо розвитку туристичного потенціалу країни.

6. Туристична індустрія потребує професійних працівників, які змогли б задовольнити наявні потреби споживачів завдяки пропозиції якісного сервісу. Саме тому підвищення кваліфікаційного рівня працівників туристичної індустрії країни має бути однією із стратегічних цілей, що в свою чергу забезпечить поглиблення конкурентних переваг міжнародного туризму у країнах, що розвиваються, оскільки систематичний і безперервний розвиток персоналу забезпечить узгодженість стану країни до сучасних вимог туристичної індустрії.

7 Безпека міжнародного туризму, яка включає систему стратегічних і цілеспрямованих заходів, щодо повного усунення таких умов, за яких життя або здоров'я туриста може, навіть потенційно опинитися під загрозою. При цьому вказані методи захисту не мають обмежувати свободу та права, завдавати шкоди туристам і мешканцям цієї країни. Отже, підсумовуючи все вищенаведене, робимо висновок, що перспективний розвиток туристичної індустрії країн, що розвиваються та підвищення її міжнародної конкурентоспроможності є неможливим без створення умов для розвитку галузі туризму.

8. Важливим є правильне поєднання інститутів, які формують сприятливе середовище для підвищення ефективності туристичної галузі. Логічне їх поєднання є базовою основою для формування цілісного механізму державної підтримки розвитку туристичної індустрії. При тому дуже важливим є формування спеціального механізму в контексті інтеграційних процесів, які на сьогодні є дуже актуальними в Україні і які сприяють покращенню туристичного іміджу України та активізації міжнародного туристичного ринку, зокрема, і для сприяння розвитку національної економіки.

9. Для України розвиток туристичної індустрії та залучення додаткових туристичних потоків може бути вагомим інструментом для підвищення рівня соціально-економічного розвитку. В нинішніх умовах реалізації реформи децентралізації територіальні громади отримали в розпорядження значні бюджетні та позабюджетні фінансові ресурси для розвитку інфраструктури, в тому числі й туристичної. І при правильному використанні отриманого ресурсу є можливість на місцевому рівні, за умов сприятливих загально національних умов, стимулювати туристичну діяльність і як наслідок підвищити рівень туристичної конкурентоспроможності.

Таким чином, використання запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність надання міжнародних туристичних послуг і, як результат, сприятиме економічному зростанню країн, що розвиваються.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Абдулгасис В., Чалбаш А. Анализ динамики мирового рынка экспорта и импорта туристических услуг. Теория и практика современной науки. 2017. № 6 (24). С. 19–23.
2. Азарян О.М. Ринок туристичних послуг: моніторинг і розвиток комплексу маркетингу: Монографія / О.М. Азарян, Н.Л. Жукова. – Донецьк: Вид-во ДонМУ, 2002. – 241 с.
3. Аналіз чинників розвитку туризму в регіоні [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum
4. Атаманчук З. А. Глобальні тенденції розвитку міжнародного туризму в структурі світового ринку послуг. Бізнес Інформ. 2020. № 4. С. 21–27.
5. Атаманчук З. А. Розвиток міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: тенденції та очікування. Бізнес Інформ. 2020. №5. С. 94–99.
6. Бейдик О. О. Географія туризму. Тлумачний словник термінів з рекреаційної географії (географії туризму). – К.: Мін-во освіти України, Київ. нац. у-т. – 49 с.
7. Бондаренко М. П. Дослідження туристичного ринку Європи та його конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Економічний форум. № 3. 2012. С. 95–109.
8. Булатова О. В., Чентуков Ю., Чентуков І. Інтеграційні процеси та глобальні регіони. Журнал європейської економіки. 2018. Т. 17, № 3. С. 297–309. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2018_17_3_.
9. Географічні чинники розвитку міжнародного туризму [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://elise.com.ua/ru/content>
10. Грушова А. Т. Всесвітня туристична організація // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.
11. Гук Н. А. Вплив туризму на соціально-економічний розвиток держави. Актуальні проблеми моделювання та управління соціально-

економічними системами в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 308 с. С. 143–147.

12. Довгаль Г. В. Еволюція транснаціоналізації світового туристичного бізнесу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. № 1144. С. 162–165.

13. Економічний простір. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/>

14. Закон України «Про інноваційну діяльність» 04.07.2002 № 40-IV

15. Закон України «Про туризм» №1282/4 від 18.11.2003.// Відомості Верховної Ради України. – 2003.-№29

16. Зануда А. Коронавірус: скільки втрачає туризм // BBC. NEWS. Україна. 16.03.2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51870285>

17. Заячківська Г. Розвиток міжнародного туризму після світової економічної кризи 2008–2009 рр / Г.Заячківська // Галицький економічний вісник. – 2011. – №1

18. Історія розвитку, види та функції туризму [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://knowledge.allbest.ru>

19. Калачова І. В. Інтегрована система статистики туризму: структура та напрями використання. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 16. С. 955–961.

20. Калачова І. В. Інтегрована система статистики туризму: структура та напрями використання. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 16. С. 955–961.

21. Капітальні інвестиції за січень-вересень 2010 року. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://kmu.gov.ua/kontrol/uk/publish>

22. Квартальнов В. А. Международный туризм: политика развития: Учеб. пособ. – М.: Советский спорт, 1998.

23. Класифікація туризму. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://elise.com.ua/content/13-klasifikatsiya-turizmu>

24. Коваленко Ю.А. Дослідження сучасних тенденцій розвитку міжнародного туризму в Україні– К : Знання, 2008.

25. Коронавірус і світова економіка: які наслідки матиме епідемія // Радіо Свобода. 06.02.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koronavirus-i-svitova-ekonomika/30420833.html>
26. Коронавірус коштуватиме туризму до семи років зростання – UNWTO // Укрінформ. 30.03.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2908241-koronavirus-kostuvatime-turizmu-do-7-rokiv-zrostanna-unwto.html>
27. Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 152 с.
28. Любіцева О. О., Бабарицька В. К., Мельник О. П. Туристична сфера, готельне господарство та форми їх організації у світі. Конспект лекцій. – К.: Мін-во освіти України, Київ. держ. торг.-екон. у-т, 1995. – 51 с.
29. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг – К : Знання, 2008. – 601с.
30. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 661 с.
31. Масовий та елітарний туризм [Електронний ресурс] Режим доступу: http://libfree.com/165078702_turizmmasoviy_elitarniy_turizm.html
32. Международный туризм: Учебник / А. Ю. Александрова. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 470 с.
33. Мельник А.О., Сідлецька К.В. Зарубіжний досвід розвитку міжнародного туризму [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/94.pdf
34. Мешко Н. П. Стратегія управління регіональним туризмом в умовах міжнародної конкуренції. Регіональний туризм: стратегія, ресурси, перспективи розвитку : монографія / за ред. Н. П. Мешко, В. Є. Редько, О. П. Крупського. Дніпро : Акцент ПП, 2016. С. 6–54.
35. Михайлишин Л. І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект : монографія. Вінниця : ДонНУ, 2016. 314 с.

36. Михайліченко Г. І. Інноваційне зростання інтегрованих туристичних підприємств. Бізнес-інформ. 2013. № 4. С. 247–253.
37. Михайліченко Г. І. Світосистемні закономірності консолідації туристичного бізнесу в умовах інноваційного розвитку. Інноваційна економіка. 2013. № 3 (41). С. 24–32.
38. Міжнародний туризм [Електронний ресурс] Режим доступу: http://uareferat.com/Міжнародний_туризм
39. Міжнародний туризм починає відновлюватися – ООН / *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/07/22/676159/>
40. Міжнародний туризм: структура і роль у розвитку світової економічної системи Режим доступу: www.5ballov.ru
41. Міжнародний туристичний барометр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm
42. Міжнародні туристичні витрати. - Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org>
43. Міжнародні туристичні грошові надходження. Режим доступу: <http://www.census.gov>
44. Міжнародні туристичні прибуття досягли пікового рівня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/media/news>
45. Монографія [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://arr.chnu.edu.ua> Напрями ефективного інвестування в туристичну галузь України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.info-works.com.ua>
46. Муковський І. Т. Міжнародний туризм як форма інтеграційних процесів України. - Науковий вісник Київського гуманітарного інституту. Серія: економічні науки. - 2008. - №1. - С.14
47. Муковський І.Т. Міжнародний туризм як форма інтеграційних процесів України. Науковий вісник Київського гуманітарного інституту. Серія: економічні науки. - 2008. - №1. - С.14-1

48. Напрями розвитку туристичної галузі [Електронний ресурс] /– Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_11
49. Небава М. І. Макроекономіка: Тематичний тлумачний словник термінів [Текст] : навч. посіб. для студ. екон. спец. / М. І. Небава. - Вінниця : ВДТУ, 2000. - 152 с.
50. Основні поняття туризму. Режим доступу: <http://elise.com.ua/content>
51. Оцінка можливостей участі України у міжнародному туризмі [Електронний ресурс] Режим доступу: tourlib.net/statti_ukr/artemenko.htm
52. Перспективи розвитку туризму [Електронний ресурс] Режим доступу: http://geci-new.geci.cn.ua/txt/konf/9_turizm.pdf
53. Подлепіна П. О. Вплив міжнародного туризму на соціальноекономічний розвиток України. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 2 (268). С. 203–206.
54. Поняття туристичних ресурсів [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.info-works.com.ua>
55. Потенційні ресурси і джерела інвестицій [Електронний ресурс] Режим доступу: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/.../id,10595/
56. Проблеми і перспективи розвитку туристичної індустрії [Електронний ресурс] Режим доступу: www.nrcu.gov.ua/index.php?id=4&listid=5698
57. Рогач О. Теорія міжнародного бізнесу: підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 687 с.
58. Рокоча В. В., Одягайло Б. М., Терехов В. І. Глобальна економіка: парадигми та парадокси розвитку : монографія / за заг. ред. В. В. Рокочої. Київ : ВНЗ Університет економіки та права «КРОК», 2017. 314 с.
59. Смагіна А. Відпустка в умовах COVID-19. Як тепер виглядатиме туризм в різних країнах // Рубрика. 02.05.2020. URL: <https://rubryka.com/article/turyzm-na-karantyni/>

60. Смирнов І. Г. Визначення рівня конкурентоспроможності країн світу в туризмі: сучасні підходи. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. Серія: Економічні науки. 2015. № 5–6. С. 37–49.
61. Сучасні форми та види організації туризму [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://freepapers.ru>
62. Тенденції розвитку міжнародного туризму [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua>
63. Туризм – одне з важливих соціально-економічних явищ [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua>
64. Туризм та його світовий розвиток [Електронний ресурс] Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm
65. Туризм України. Режим доступу: [\[tourlib.net/books_ukr/kyfjak_2.htm\]](http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_2.htm)
66. Туризм як багатогранне суспільне явище [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://test4.perspective.net.ua>
67. Туризм, як багатогранне суспільне явище: сутність, державне регулювання, види послуг [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://referat.antiarm.ru/ref-110452.shtml>
68. Туризм: Організація туристичної діяльності [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://library.if.ua/book/31/2006.html>
69. Туристична Україна на міжнародних виставках [Електронний ресурс] Режим доступу: www.kiev-diplom.com/110-turistichna-ukrayina-na-mizhnarodnixvistavках.html
70. Український туристичний портал. – лютий, 2011. –Режим доступу: <http://www.turkraina.info/news/>
71. Фалько Є. А. Глобальні тенденції розвитку міжнародного туризму. Механізм регулювання міжнародних економічних відносин : XXVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 грудня 2013 р.): у 2 ч. Київ : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2013. Ч. 1. С. 26–28.
72. Фролова В. Ю. SWOT-аналіз конкурентоспроможності туристичного ринку України. URL: http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/10_6.pdf.

73. Цілі сталого розвитку. URL: <http://knowledge.org.ua/uk/cilistalogo-rozvitku/>.
74. Энциклопедия туриста / Под. ред. Тамм Е. И. – М.: БРЭ, 1993. – 607 с.
75. ЮНВТО объявляет о проведении Первого Глобального форума по туризму в Андорре [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unwto.org/media/news/ru/press>
76. Alternative Development Models and Good Practices for Sustainable Coastal Tourism: A Framework for Decision Makers in 228 Mexico. URL: <https://www.responsibletravel.org/docs/Alternative%20Coastal%20Tourism%20in%20Mexico.pdf>.
77. Forecasted change in revenue from the travel and tourism industry due to the coronavirus (COVID-19) pandemic worldwide from 2019 to 2020 // Statista. URL: <https://www.statista.com/forecasts/1103426/covid-19-revenue-travel-tourism-industry-forecast>
78. Kaspar C. Die Tourismuslehre im Grundriss. – Bern, Stuttgart, Wien: Haupt, 1996. – 194 s.
79. Tourism and Economic Development Issues. URL: https://www.researchgate.net/publication/269113395_Tourism_and_Economic_Development_Issues.
80. Travel and Tourism Economic Impact 2018. URL: <http://www.wttc.org>.
81. UNCTAD statistics : website. URL: <http://www.unctad.org>
82. UNWTO Tourism Highlights (2019Edition). URL: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2019.pdf 62.
83. World Travel & Tourism Council. URL: <https://www.wttc.org/>